



Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi
Jednostka Organizacyjna Samorządu Województwa Łódzkiego

91-302 Łódź, ul. Snycerska 8
tel. 42 203 48 00, 42 203 48 01, fax 42 203 48 17
e-mail: info@rcpslodz.pl; www.rcpslodz.pl



Regionalne
Obserwatorium
Integracji
Społecznej

DOSTĘPNOŚĆ USŁUG SPOŁECZNYCH ŚWIADCZONYCH W FORMIE ZDEINSTYTUCJONALIZOWANEJ W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM

Opracował Wydział ds. Badań i Analiz
Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi

ŁÓDŹ 2018



Fundusze
Europejskie
Program Regionalny



Rzeczpospolita
Polska



Unia Europejska
Europejskie Fundusze
Strukturalne i Inwestycyjne



Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Społecznego
w ramach Pomocy Technicznej RPO WŁ 2014-2020

OPRACOWANIE ZOSTAŁO REALIZOWANE W RAMACH PROJEKTU „PLAN REALIZACJI DZIAŁAŃ” W RAMACH PT RPO WŁ NA LATA 2014-2020 NA ROK 2018, PODPROJEKTU PN. „FUNKCJONOWANIE REGIONALNYCH OBSERWATORIÓW TERYTORIALNYCH”, WSPÓLFINANSOWANEGO PRZEZ UNIĘ EUROPEJSKĄ ZE ŚRODKÓW EUROPEJSKIEGO FUNDUSZU SPOŁECZNEGO W RAMACH REGIONALNEGO PROGRAMU OPERACYJNEGO WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO NA LATA 2014-2020, OSI PRIORYTETOWEJ XII POMOC TECHNICZNA, DZIAŁANIA XII.2 SYSTEM REALIZACJI.

STRESZCZENIE

WSPIERANIE RODZINY

- Skala wsparcia udzielanego **rodzinom** przeżywającym **trudności** w wypełnianiu funkcji **opiekuńczo-wychowawczych** w postaci **poradnictwa specjalistycznego** w województwie łódzkim wskazuje na **konieczność rozwoju** tego typu usług. Dotyczy to zarówno wsparcia udzielanego w ośrodkach pomocy społecznej, jak i w jednostkach poradnictwa specjalistycznego. Szczególnie widoczny jest wzrost liczby rodzin korzystających ze wsparcia udzielanego w jednostkach poradnictwa typu rodzinnego. Wynika to ze wzrostu świadomości oraz liczby rodzin potrzebujących tego rodzaju wsparcia - liczba rodzin objęta pomocą w postaci specjalistycznego poradnictwa zwiększyła się w 2017 roku o ponad 1 tysiąc w stosunku do stanu z roku 2016.
- Wsparcie świadczone przez **rodziny wspierające** w województwie łódzkim, które funkcjonują jedynie na terenie trzech powiatów (łącznie tylko 11 rodzin), jest **niedostatecznie rozwinięte**.
- Liczba **asystentów rodziny** w województwie łódzkim **wymaga zwiększenia** ze względu na ich znaczne obciążenie pracą oraz przewidywany wzrost liczby rodzin wymagających tego typu wsparcia. Konieczność zwiększenia dostępności asystentów dotyczy w szczególności gmin, których mieszkańcy nie mają obecnie dostępu do ich usług, a także gmin, w których asystenci są nadmiernie obciążeni pracą.
- Należy zmodyfikować sposób finansowania pracy asystentów tak, aby gwarantował on pełną ciągłość realizacji zadań oraz był adekwatny do zakresu wykonywanych zadań. Należy wprowadzić **zmiany w dotychczasowej organizacji pracy asystentów rodziny**, polegające m.in. na wdrożeniu ścieżki kariery dla zawodu asystenta, **zagwarantowaniu usług wspierających (poradnictwo zawodowe, superwizja), wprowadzeniu funkcji „korepetytora społecznego”**.
- **Większość gmin** województwa łódzkiego (**144**) **nie organizuje** na swoim terenie wsparcia w postaci usług oferowanych przez **placówki wsparcia dziennego**. Podmioty te funkcjonują na terenie zaledwie 30 gmin, a ich liczba ulega zmniejszeniu. Z uwagi na fakt, że działalność placówek stanowi ważny element pośredniego wspierania rodzin (zarówno w opinii kadry placówek, rodziców/opiekunów, jak i samych dzieci i młodzieży korzystających z ich usług), wskazane jest rozwijanie działalności placówek wsparcia dziennego oraz innych alternatywnych form na terenie województwa.

PIECZA ZASTĘPCZA

- Niezbędne jest wspieranie działań mających na celu **dostosowanie** funkcjonujących obecnie **dużych placówek opiekuńczo-wychowawczych** o statutowej liczbie 30 miejsc, stanowiących niemal połowę wszystkich placówek działających w województwie łódzkim, do wymogów określonych ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy

zastępczej, zgodnie z którą począwszy od 2021 roku liczba wychowanków placówek nie będzie mogła przekroczyć **14 dzieci**.

- W województwie łódzkim obserwowany jest spadek liczby rodzin zastępczych spokrewnionych z dzieckiem oraz rodzin niezawodowych, względna stabilizacja liczby rodzin zawodowych oraz wyraźny wzrost liczby rodzinnych domów dziecka. W związku z powyższym wskazany jest dalszy rozwój i **wspieranie rodzinnych form pieczy zastępczej** w województwie łódzkim, w szczególności najmniej rozbudowanej ich formy, jaką są rodzinne domy dziecka.
- Konieczne jest wspieranie **przechodzenia z systemu pieczy instytucjonalnej na system opieki sprawowanej w ramach pieczy rodzinnej**. Konieczność ta wynika jednocześnie z zapisów Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego (2020), zgodnie z którą wskaźnik udziału dzieci umieszczonych w rodzinnych formach pieczy zastępczej w ogólnej liczbie wychowanków pieczy zastępczej powinien wzrosnąć do poziomu 90% w roku 2020.
- Poprawy wymaga wsparcie merytoryczne i wytechnieniowe rodzin zastępczych. Zarówno liczba koordynatorów pieczy zastępczej, jak i rodzin pomocowych oferujących rodzinom wsparcie, jest niewystarczająca w stosunku do liczby podmiotów rodzinnej pieczy zastępczej funkcjonujących w województwie łódzkim.

USŁUGI OPIEKUŃCZE I SPECJALISTYCZNE OPIEKUŃCZE

- W województwie łódzkim wyraźnie wzrasta **liczba osób** w wieku poprodukcyjnym **korzystających z usług opiekuńczych**.
- W województwie łódzkim **wzrasta zapotrzebowanie na usługi opiekuńcze**. Zjawisko to obserwowane jest zarówno w gminach, w których skala korzystania z tego rodzaju wsparcia jest duża, jak i w tych, w których z usług opiekuńczych korzysta stosunkowo mało osób. W związku z powyższym konieczne jest **zabezpieczenie odpowiednich zasobów (finansowych i kadrowych)** umożliwiających zaspokojenie pojawiających się potrzeb.
- W województwie łódzkim niezbędne jest **zwiększenie dostępności do środowiskowych usług opiekuńczych**, podjęcie działań mających na celu **podtrzymanie samodzielności** przez reorganizację życia i środowiska osób zagrożonych jej utratą, **zapewnienie wsparcia opiekunom nieformalnym** osób starszych oraz niesamodzielnych.
- Wzmocnienie roli samorządowych jednostek organizacyjnych pomocy społecznej oraz organizacji pozarządowych w ich działaniach opiekuńczych oraz rozwój wolontariatu.
- Niezbędne jest **zwiększenie środków finansowych na realizację usług opiekuńczych**.

DOMY POMOCY SPOŁECZNEJ, RODZINNE DOMY POMOCY

- **Skala korzystania z opieki instytucjonalnej w domach pomocy społecznej wśród starszych mieszkańców województwa łódzkiego jest niewielka**, a zainteresowane nią najczęściej są osoby samotne i osamotnione. Domy pomocy społecznej funkcjonujące

w województwie to placówki stosunkowo duże, które w opinii ich starszych mieszkańców **nie zapewniają** wystarczającego poczucia bezpieczeństwa.

Mimo to, dostępność miejsc w domach pomocy społecznej jest nadal niewystarczająca w stosunku do istniejących potrzeb, a **zapotrzebowanie na usługi opiekuńcze, zarówno świadczone całodobowo, jak i w systemie dziennym, wzrasta.**

- Obok środowiskowych usług opiekuńczych niezbędny jest również **rozwój** miejsc świadczenia **usług opiekuńczych w systemie całodobowym oraz dziennym** poza miejscem zamieszkania, w szczególności w formie rodzinnych domów pomocy.

OŚRODKI WSPARCIA, MIESZKANIA CHRONIONE

- Dienne domy pomocy stanowią istotny element infrastruktury wsparcia dla osób starszych oferującej usługi opiekuńcze oraz specjalistyczne opiekuńcze poza miejscem zamieszkania. **System dziennych domów pomocy** w województwie łódzkim **wymaga rozwoju**, w szczególności na terenach pozbawionych tego typu jednostek oraz na terenach, na których nie występuje odpowiednia infrastruktura pomocy społecznej służąca realizacji usług opiekuńczych.
- W województwie łódzkim **wzrasta zapotrzebowanie na dzienne i całodobowe usługi środowiskowych domów samopomocy** przeznaczone dla osób, które wymagają pomocy do życia w środowisku rodzinnym i społecznym. Pomimo poprawy sytuacji w zakresie dostępności miejsc okresowej opieki całodobowej w tych placówkach, **ich liczba jest nadal niewystarczająca w stosunku do występującego zapotrzebowania.**
- Należy podjąć działania mające na celu **rozwój dziennych form wsparcia dla osób starszych, z niepełnosprawnościami oraz z zaburzeniami psychicznymi**, w tym w formie klubów samopomocy, m.in. poprzez zwiększenie aktywności organizacji pozarządowych w zakresie ich tworzenia oraz zagwarantowanie dostępu do odpowiednich źródeł finansowania przedsięwzięć.

SPIS TREŚCI

Streszczenie	3
Wprowadzenie	7
1. Sytuacja społeczno-demograficzna województwa	8
2. Dostępność usług społecznych świadczonych w formie zdeinstytucjonalizowanej	12
2.1. Wspieranie rodziny	12
2.2. Placówki wsparcia dziennego	15
2.3. Piecza zastępcza	17
2.4. Usługi opiekuńcze i specjalistyczne opiekuńcze	21
2.5. Domy pomocy społecznej, rodzinne domy pomocy	28
2.6. Ośrodki wsparcia, mieszkania chronione	30
3. Wnioski	34

WPROWADZENIE

Niniejsza analiza dostępności usług społecznych w województwie łódzkim została przygotowana na zlecenie Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Łodzi, pełniącego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020 rolę Instytucji Pośredniczącej dla Osi IX „Włączenie społeczne”.

Przeprowadzona diagnoza stanowi podstawę do podjęcia działań mających na celu zwiększenie alokacji na Działanie IX.2 „Usługi na rzecz osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym” w ramach RPO WŁ na lata 2014-2020, w ramach którego wspierany jest rozwój usług społecznych i zdrowotnych świadczonych w formie zdeinstytucjonalizowanej. W związku z tym analizie poddano dostępność oraz (tam, gdzie było to możliwe) określono stopień zapotrzebowania na poszczególne usługi społeczne w województwie łódzkim, ze szczególnym naciskiem na usługi świadczone w formie zdeinstytucjonalizowanej. Wybór usług poddanych analizie jest zgodny z opisem usług społecznych przeznaczonych do wsparcia w ramach Działania IX.2 RPO WŁ na lata 2014-2020.

Pierwsza część opracowania zawiera ogólny zarys sytuacji społeczno-demograficznej województwa łódzkiego, gdzie zwrócono uwagę na najważniejsze problemy społeczne występujące w województwie, takie jak depopulacja, zjawisko starzenia się społeczeństwa, ubóstwo oraz inne problemy stanowiące najczęstsze powody udzielania wsparcia z pomocy społecznej w województwie łódzkim.

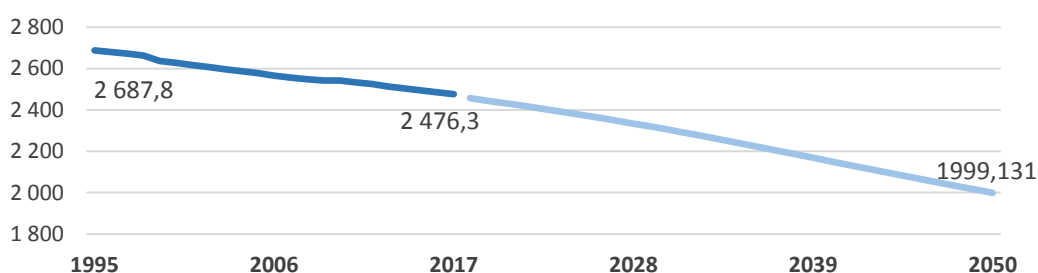
Druga część dokumentu poświęcona jest szczegółowej analizie dostępności i potencjalnego zapotrzebowania na poszczególne usługi społeczne, w tym w szczególności świadczone w formie środowiskowej, a także miejsca świadczenia tych usług. Analizie poddano m.in. usługi mające na celu wspieranie rodziny (tj. poradnictwo specjalistyczne, funkcjonowanie rodzin wspierających i asystentów rodziny, działalność placówek wsparcia dziennego), podmioty funkcjonujące w ramach instytucjonalnej i rodzinnej pieczy zastępczej, usługi opiekuńcze i specjalistyczne opiekuńcze, dostępność i zapotrzebowanie na miejsca w domach pomocy społecznej oraz rodzinnych domach pomocy, funkcjonowanie ośrodków wsparcia (dienne domy pomocy, środowiskowe domy samopomocy, kluby samopomocy) oraz mieszkań chronionych.

W ostatniej (trzeciej) części opracowania zawarto najważniejsze wnioski, jakich dostarczyła przeprowadzona analiza.

1. SYTUACJA SPOŁECZNO-DEMOGRAFICZNA WOJEWÓDZTWA

W województwie łódzkim obserwowany jest **silny spadek liczby ludności o utrwalonym trendzie**. W latach 1995-2017 liczba mieszkańców województwa zmniejszyła się o ponad 211 tys. osób (spadek o blisko 8%), co stanowi efekt negatywnego przyrostu naturalnego oraz ujemnego salda migracji. Zgodnie z *Prognozą ludności na lata 2014-2050* opracowaną przez GUS w 2014 roku, **tendencja spadkowa** liczby ludności w województwie łódzkim **będzie się pogłębiać** w kolejnych latach. Do 2050 roku populacja osób zamieszkałych na terenie województwa zmniejszy się o około 19% w porównaniu do stanu z roku 2017.

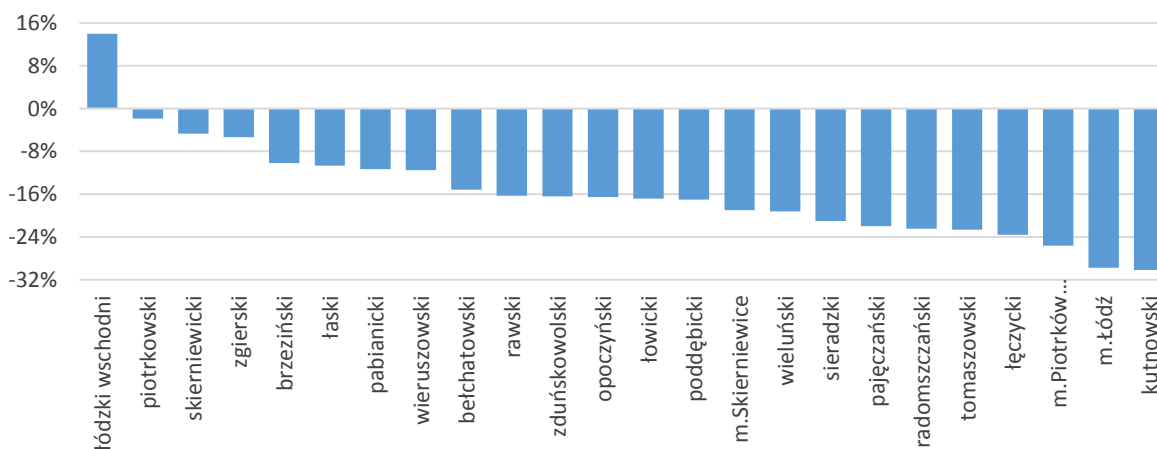
Rysunek 1.1. Liczba ludności województwa łódzkiego (1995-2017 – dane rzeczywiste; 2018-2050 – prognoza)



Źródło: Opracowanie własne na podstawie: danych BDL GUS; Prognoza ludności na lata 2014-2050, GUS 2014.

Spadki liczby ludności w perspektywie roku 2050 prognozowane są w zdecydowanej większości powiatów województwa łódzkiego (**poza łódzkim wschodnim**, w którym przewidywany jest wzrost o 14%), przy czym poziom zmian w poszczególnych powiatach jest dosyć zróżnicowany – spadki wahają się między -2% a -30%. Najmniejszy spadek liczby mieszkańców prognozuje się w powiecie piotrkowskim, natomiast największe ubytki liczby ludności przewidywane są w powiecie kutnowskim i mieście Łódź.

Rysunek 1.2. Zmiany liczby ludności (w %) w powiatach województwa łódzkiego do 2050 roku (w stosunku do 2017)

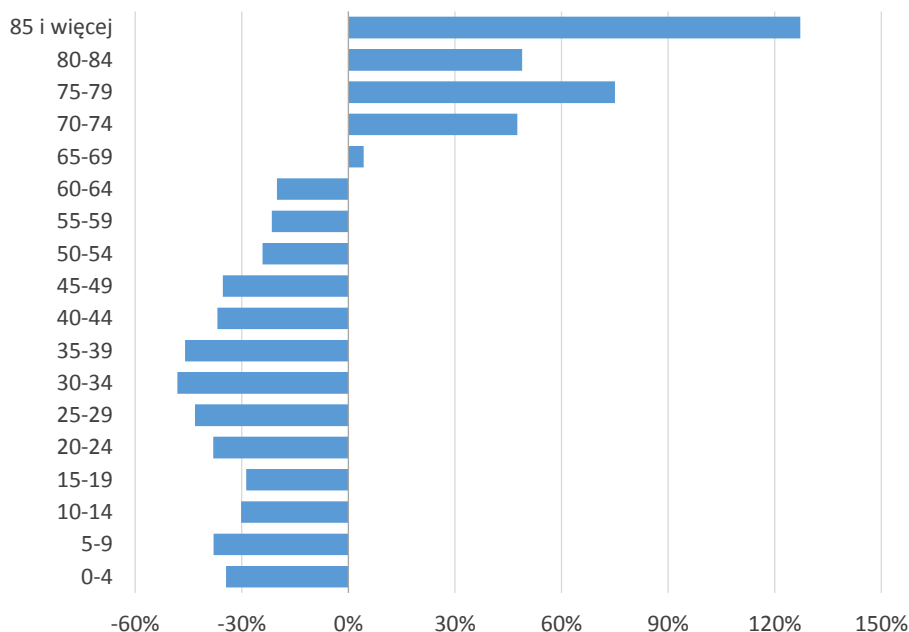


Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego za 2017 rok.

Zjawisku depopulacji obserwowanemu w województwie łódzkim towarzyszy **silny proces starzenia się społeczeństwa**. Struktura demograficzna ludności województwa łódzkiego (stosunek udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym)¹ prezentuje się **niekorzystnie**, nawet na tle ogólnie złej sytuacji demograficznej w kraju. Współczynnik **obciążenia demograficznego** obrazujący liczbę osób w wieku poprodukcyjnym przypadająca na 100 osób w wieku produkcyjnym, osiągnął województwie łódzkim w 2017 roku wartość **39 osób** wobec 34 osób w Polsce. Warto zauważyć, że wartość wskaźnika dla województwa wzrosła w ciągu ostatnich dziesięciu lat o 10 jednostek.

Dodatkowo, zgodnie z prognozą ludności GUS, **liczba ludności w wieku poprodukcyjnym** w województwie łódzkim **będzie się zwiększać** i do roku 2050 (w porównaniu z rokiem 2017) wzrośnie o prawie 43 tys. osób. Jednocześnie udział osób w tej grupie wiekowej zwiększy się **z 23% w roku 2017 do 31% w roku 2050**. Jest to szczególnie negatywne zjawisko w połączeniu z przewidywanym **spadkiem liczby osób w wieku produkcyjnym** (o ok. 381 tys. osób), w wyniku którego udział tych osób w ogóle mieszkańców województwa zmniejszy się do **z 60% do 55%**.

Rysunek 1.4. Zmiana (w %) liczby ludności w poszczególnych grupach wieku pomiędzy rokiem 2017 (dane rzeczywiste) a 2050 (prognoza) w województwie łódzkim



Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego za 2017 rok.

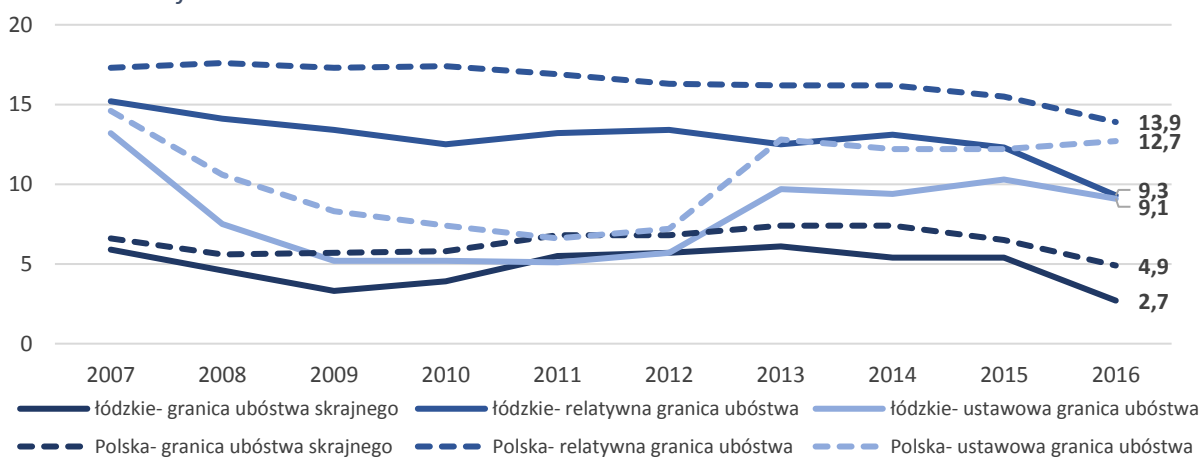
Wśród osób w wieku poprodukcyjnym **najwięcej przybędzie osób w grupie wieku 85+** (ponad dwukrotnie więcej w porównaniu z rokiem 2017), natomiast najbardziej, bo o nieco ponad połowę, **zmniejszy się liczba osób w wieku 30-34 lata**. Jednocześnie w 2017 roku najliczniejszą grupę w ogóle ludności województwa stanowiły osoby w wieku 35-39 lat (8%), natomiast w 2050 roku będą to osoby w wieku 65-69 lat (prawie 9% ogółu mieszkańców).

Do istotnych problemów społecznych występujących w województwie łódzkim zaliczyć należy **ubóstwo**. Mimo, że poziom ubóstwa w województwie łódzkim (niezależnie od przyjętej

¹ BDL GUS. Wiek przedprodukcyjny: do 17 lat, wiek produkcyjny: mężczyźni w wieku 18-64 lata i kobiety w wieku 18-59 lat, wiek poprodukcyjny: mężczyźni w wieku 65 lat i więcej i kobiety w wieku 60 lat i więcej.

granicy) jest niższy od średniej dla Polski, to nadal w 2017 roku **9,1% mieszkańców** województwa żyło poniżej **ustawowej granicy ubóstwa**, **9,3% mieszkańców – poniżej relatywnej granicy ubóstwa** (przy czym odsetek tych osób podlegał od 2008 roku systematycznemu spadkowi). Ponadto **2,7% wszystkich mieszkańców województwa żyło w skrajnym ubóstwie**, zagrażającym ich życiu oraz psychicznemu i fizycznemu rozwojowi, przy czym od 2008 roku wartość ta była najniższa.

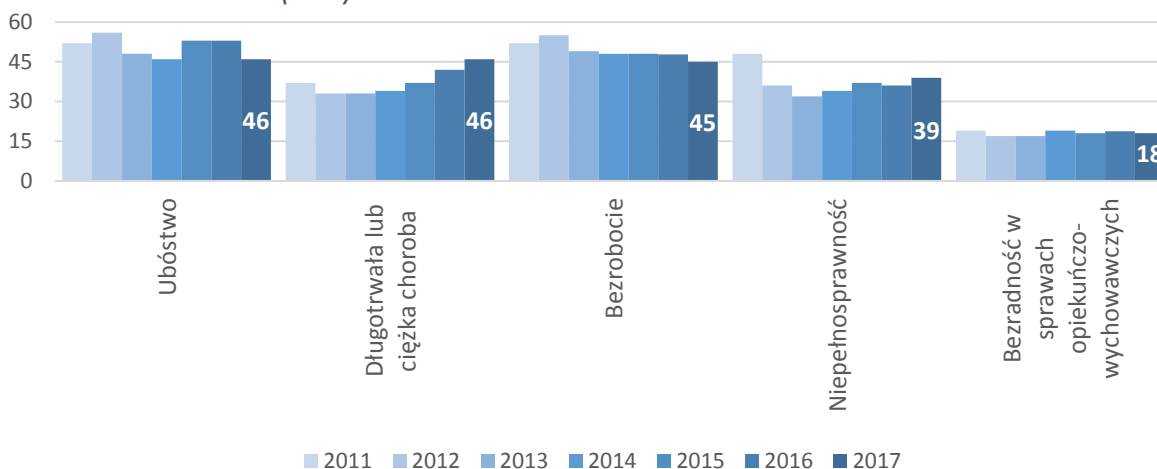
Rysunek 1.5. Odsetek (w %) osób żyjących w gospodarstwach domowych poniżej granic ubóstwa w województwie łódzkim i Polsce w latach 2007-2016



Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego za 2017 rok.

Ubóstwo stanowi jednocześnie jeden z najczęstszych **powodów udzielania pomocy** i wsparcia w województwie łódzkim – pomocy z tego powodu udzielono **46% rodzin**, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej. Do równie istotnych problemów, z powodu których udzielane jest w województwie łódzkim wsparcie, należą: **długotrwała lub ciężka choroba** (46% rodzin, którym przyznano świadczenie), **bezrobocie** (45,5%), **niepełnosprawność** (39%) oraz **bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego** (18%).

Rysunek 1.6. Główne powody udzielenia pomocy i wsparcia rodzinom w województwie łódzkim w latach 2011 - 2017² (w %)



Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego za 2017 rok.

² Kategorie na wykresie uporządkowane malejąco na podstawie wartości z roku 2017.

Jednocześnie udział rodzin otrzymujących wsparcie ze względu na ubóstwo i bezrobocie ulega zmniejszeniu, natomiast wzrasta odsetek rodzin wspieranych ze względu na długotrwałą lub ciężką chorobę oraz niepełnosprawność.

Sytuacja w **poszczególnych powiatach województwa łódzkiego** pod względem powodów udzielania pomocy społecznej jest bardzo zróżnicowana:

- pomocy z powodu **ubóstwa** w 2017 roku najczęściej udzielano rodzin zamieszkującym powiat brzeziński (73% rodzin otrzymało pomoc i wsparcie z tego tytułu), łódzki wschodni (65%) oraz Piotrków Trybunalski (69% rodzin), natomiast najrzadziej – rodzinom w powiecie łowickim (22%), rawskim (26%) oraz tomaszowskim (28%);
- **długotrwała lub ciężka choroba** stanowiła najczęstszy powód przyznawania świadczeń w powiecie bełchatowskim (66% rodzin wspartych z tego tytułu) oraz w Piotrkowie Trybunalskim (65%) i Łodzi (60%), najrzadszy zaś w powiecie kutnowskim (26%) i łowickim (19%);
- **niepełnosprawność** była jednym z najczęstszych powodów korzystania z pomocy i wsparcia w powiecie wierszowskim i tomaszowskim (odsetki rodzin korzystających z pomocy z tego tytułu wynosiły odpowiednio 47% i 44%), natomiast powód ten najrzadziej pojawiał się wśród rodzin w powiecie sieradzkim i łęczyckim (po 26%);
- **bezrobocie** stanowiło jeden z najczęstszych powodów udzielenia pomocy i wsparcia w 2017 roku w Piotrkowie Trybunalskim (55%) oraz w powiecie łęczyckim i w Łodzi (53%). Relatywnie najrzadziej z pomocy z tego tytułu korzystali mieszkańcy powiatu łowickiego i rawskiego (odpowiednio: 21% i 18%);
- z powodu **bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego** najczęściej wsparcie otrzymywały rodziny w powiecie brzezińskim (38%) oraz zduńskowolskim (28%), a najrzadziej – w powiecie łowickim (9%) i łęczyckim (8%).

Jednocześnie niektóre z problemów stanowiących **relatywnie rzadkie powody udzielania wsparcia** w skali całego województwa były **wyraźnie zauważalne** wśród korzystających z pomocy społecznej **w poszczególnych powiatach**:

- pomoc z tytułu **potrzeby ochrony macierzyństwa** była udzielana stosunkowo dużej części rodzin objętych wsparciem w powiecie skierniewickim (20%), opoczyńskim (19%) oraz poddębickim (18%),
- częściej niż w innych powiatach pomocy z powodu **alkoholizmu** udzielano w Skierniewicach (wsparcia z tego tytułu udzielono 21% rodzin objętych pomocą), powiecie skierniewickim (17%) oraz powiecie zduńskowolskim (19%);
- wsparcia z tytułu **przemocy** udzielono największej części rodzin objętych wsparciem w Skierniewicach (11%) oraz w powiecie opoczyńskim (8%) i piotrkowskim (5%);
- relatywnie częściej niż w innych powiatach wsparcia z powodu **bezdomności** udzielano w powiecie zduńskowolskim (4,2%) oraz pabianickim (4%).

2. DOSTĘPNOŚĆ USŁUG SPOŁECZNYCH ŚWIADCZONYCH W FORMIE ZDEINSTYTUCJONALIZOWANEJ

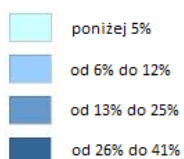
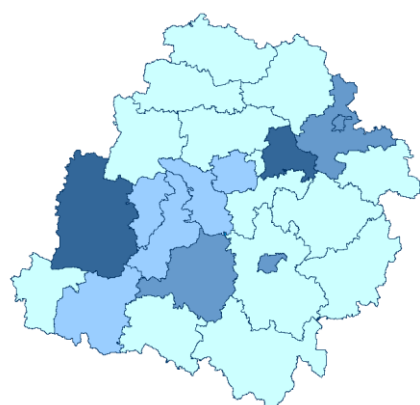
2.1. Wspieranie rodziny

Wspieranie rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych to zespół planowych działań mających na celu przywrócenie rodzinie zdolności do wypełniania tych funkcji. Obowiązek prowadzenia działań z zakresu wspierania rodziny spoczywa głównie na samorządach gminnych, ale także i powiatowych. Na szczeblu gminy władze samorządowe zapewniają rodzinom wsparcie w formie pracy z rodziną lub pomocy w opiece i wychowaniu dziecka. Rodzina może otrzymać wsparcie poprzez działania instytucji i podmiotów, takich jak ośrodki poradnictwa specjalistycznego, placówki wsparcia dziennego, rodziny wspierające czy asystenci rodziny. Praca z rodziną jest prowadzona w szczególności w formie konsultacji i poradnictwa specjalistycznego, terapii i mediacji, usług dla rodzin z dziećmi, a także „grup wsparcia” i pomocy prawnej.

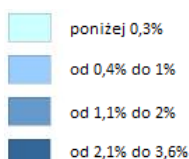
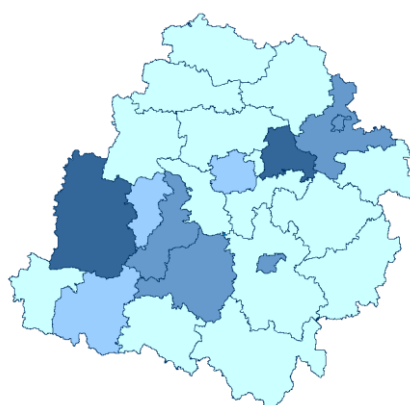
W ośrodkach pomocy społecznej w województwie łódzkim w 2017 roku wsparcia w postaci **poradnictwa specjalistycznego** udzielono ponad **5,5 tys. rodzin**, a tym samym ponad **14,6 tys. osób** w tych rodzinach (7,7% wszystkich rodzin, które uzyskały pomoc w formie świadczeń pomocy społecznej i 0,6% ogółu mieszkańców województwa). Liczba rodzin objętych poradnictwem specjalistycznym w 2017 roku była zbliżona do odnotowanej w roku 2016. Wsparcie w tej postaci najczęściej udzielane było rodzinom w powiecie sieradzkim, brzezińskim oraz skierniewickim, a także w Skierniewicach i Piotrkowie Trybunalskim, natomiast najrzadziej w powiecie łęczyckim i rawskim oraz tomaszowskim.

Rysunek 2.1.1. Udział rodzin objętych poradnictwem specjalistycznym w ośrodkach pomocy społecznej w województwie łódzkim w 2017 roku

Udział rodzin objętych poradnictwem specjalistycznym w ogóle rodzin z przyznanymi świadczeniami



Udział osób w rodzinach objętych poradnictwem specjalistycznym w ogóle mieszkańców



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdania Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego za 2017 rok.

Jednocześnie w 2017 roku na terenie województwa funkcjonowało **14 jednostek specjalistycznego poradnictwa**, w których wsparcia udzielono **3,2 tys. osób**, przy czym 6 spośród nich stanowiły jednostki **specjalistycznego poradnictwa rodzinnego** (pomocy udzielono blisko 1,5 tys. rodzin). Należy zaznaczyć, że **liczba rodzin objęta tego typu pomocą zwiększyła się o ponad 1 tysiąc** w stosunku do stanu z roku 2016.

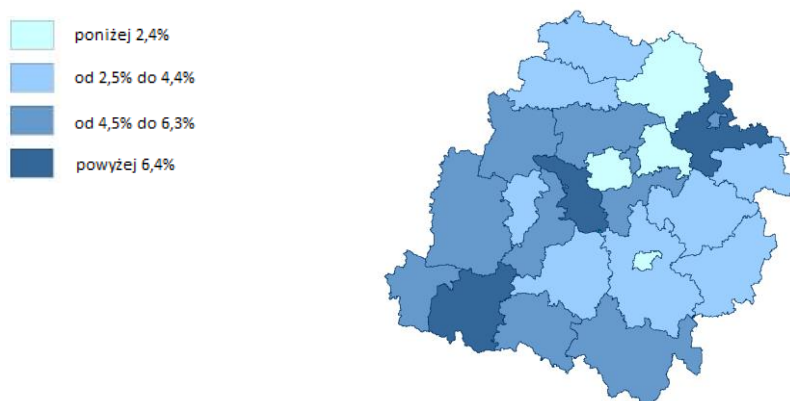
Skala wsparcia udzielanego rodzinom przeżywającym trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych w postaci poradnictwa specjalistycznego w województwie łódzkim wskazuje na konieczność rozwoju tego typu usług. Dotyczy to zarówno wsparcia udzielanego w ośrodkach pomocy społecznej, jak i w jednostkach poradnictwa specjalistycznego. Szczególnie widoczny jest wzrost liczby rodzin korzystających ze wsparcia udzielanego w jednostkach poradnictwa typu rodzinnego.

Wsparcie rodzinom przeżywającym trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych oferowane jest również przez **rodziny wspierające**, których zadaniem jest pomoc w opiece i wychowaniu dziecka, prowadzeniu gospodarstwa domowego czy kształtowaniu i wypełnianiu podstawowych ról społecznych. W 2017 roku w województwie łódzkim funkcjonowało **11 rodzin wspierających** (o 10 więcej niż w roku 2016), przy czym występowały one jedynie w powiecie rawskim (8 rodzin), skierniewickim (2 rodziny) oraz w Piotrkowie Trybunalskim (1 rodzina).

Wsparcie świadczone przez rodziny wspierające w województwie łódzkim, które funkcjonują jedynie na terenie trzech powiatów, jest niedostatecznie rozwinięte.

Rodziny, u których pojawiają się problemy opiekuńczo-wychowawcze, mogą zostać objęte wsparciem **asystenta rodziny**. W województwie łódzkim w 2017 roku funkcjonowało **234 asystentów rodziny** obejmujących wsparciem blisko **2,6 tys. rodzin**. Dostęp do usług asystentów rodziny mieli mieszkańcy 154 spośród 177 gmin w regionie. Jednocześnie stosunkowo największy odsetek rodzin korzystających z pomocy asystenta rodziny odnotowano w powiatach: skierniewickim, pabianickim oraz wieluńskim, natomiast najmniejszy w powiecie łowickim, brzezińskim oraz w Łodzi.

Rysunek 2.1.2. Odsetek rodzin objętych pracą asystenta rodziny w ogóle rodzin objętych świadczeniami pomocy społecznej w województwie łódzkim w 2017 roku



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdania Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego za 2017 rok.

Liczba asystentów rodziny w 2017 roku pozostała na prawie niezmiennym poziomie w stosunku do roku 2016, co oznacza zahamowanie tendencji wzrostowej ich liczby obserwowanej w latach 2013-2016. Miarą obciążenia pracą asystentów jest **przeciętna liczba rodzin pozostająca pod opieką jednego asystenta, która w 2017 roku wynosiła około 11-12 rodzin**. Jednocześnie miara ta cechuje się bardzo dużym zróżnicowaniem w poszczególnych gminach (od 1 do nawet 24 rodzin pod opieką asystenta). Najwyższy poziom tego wskaźnika w 2017 roku, wskazujący na znaczne przekroczenie ustawowo określonego maksimum (15 rodzin na asystenta), odnotowano w gminach: Zgierz (wiejska; 23 rodziny na jednego asystenta), Skierniewice (wiejska; 21 rodzin), Sieradz (wiejska oraz miejska; odpowiednio 20 i 18), Andrespol (20), Kutno (wiejska; 20), Łęczyca (miejska; 19), Tomaszów Mazowiecki (miejska; 18) oraz w Piotrkowie Trybunalskim (20). W 2018 roku przewidywany jest **dalszy wzrost liczby rodzin wymagających wsparcia asystenta** (o ponad 40 osób), podczas gdy liczba asystentów rodziny nie ulegnie istotnemu zwiększeniu (wzrost o 2 osoby).

Liczba asystentów rodziny w województwie łódzkim wymaga zwiększenia ze względu na ich znaczne obciążenie pracą oraz przewidywany wzrost liczby rodzin wymagających tego typu wsparcia. Konieczność zwiększenia dostępności asystentów dotyczy w szczególności gmin, których mieszkańcy nie mają obecnie dostępu do ich usług, a także gmin, w których asystenci są nadmiernie obciążeni pracą.

Wyniki badania dotyczącego zindywidualizowanych form wsparcia rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych w województwie łódzkim³ pozwoliły na sformułowanie szeregu rekomendacji odnoszących się do organizacji pracy asystenta rodziny.

Pierwsza grupa rekomendacji dotyczy zmian **sposobu finansowania pracy asystentów**, tak aby zapewnić pełną ciągłość realizacji zadań oraz zmniejszyć obciążenia asystentów, a co za tym idzie, podnieść jakość ich pracy. Zgodnie z wynikami badania, ponad połowa badanych asystentów oceniała swoje **wynagrodzenia jako zbyt niskie wobec zakresu wykonywanych zadań**. Większość asystentów wskazywała również, że realizacja ich zadań generuje **dodatkowe koszty** (np. koszty połączeń telefonicznych, dojazdów do podopiecznych), które przynajmniej częściowo muszą pokrywać ze środków prywatnych. W związku z powyższym **zmiany wymaga system wynagradzania** asystentów. Ze względu na zróżnicowane obciążenie asystentów pracą w poszczególnych gminach wskazano na konieczność **zmiany mechanizmu dystrybuowania środków**, tak aby zwiększyć pulę środków przekazywanych gminom, w których obciążenie asystentów jest największe.

Drugi kierunek dotyczy zmian w zakresie **organizacji i warunków pracy asystentów rodziny**. Wskazano tu na konieczność prowadzenia działań wspierających **profesjonalizację zawodu asystenta**, m.in. poprzez mocniejsze ugruntowanie asystenta w systemie wsparcia rodziny oraz opracowanie i wdrożenie **ścieżki kariery** dla zawodu asystenta rodzin. Niezwykle ważne jest również **zagwarantowanie asystentom wysokiej jakości usług wspierających**, takich jak **poradnictwo** przeciwdziałające wypaleniu zawodowemu oraz **superwizja** o charakterze pracy grupowej prowadzonej w gronie asystentów rodziny posiadających zróżnicowany staż pracy oraz doświadczenie w pracy z rodzinami o różnej specyfice. Istotna jest również organizacja

³ Raport pn. „System wsparcia rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych” przygotowany przez Instytut Medycyny Pracy im. prof. J. Nofera w Łodzi na zlecenie Regionalnego Centrum Polityki Społecznej w Łodzi w 2016 roku.

Wyniki badania dotyczącego placówek wsparcia dziennego funkcjonujących na terenie województwa łódzkiego⁴ wskazują, iż ponad połowa PWD z regionu łódzkiego była prowadzona w formie opiekuńczej, co dziewiąta w specjalistycznej, 27% miało formę łączoną. Większość było czynnych we wszystkie dni robocze, najczęściej w godzinach od 14 do 18 lub od 15 do 19 (8%), a blisko 2/3 było otwartych również podczas wakacji. W województwie łódzkim przeważają średniej wielkości placówki do których uczęszcza od 21. do 40. dzieci. Oferta działań realizowanych przez placówki obejmowała głównie gry i zabawy, zajęcia plastyczne, pomoc w odrabianiu lekcji, darmowe posiłki oraz zajęcia sportowe.

Przebadane placówki wsparcia dziennego zatrudniały ogółem 297 wychowawców (na jedną placówkę przypadało średnio od 2 do 3), przy czym 3% nie zatrudniało żadnego. Co piąta PWD zatrudniała także innych specjalistów, w tym (łącznie): 50. pedagogów, 37. psychologów, 58 osób prowadzących terapię oraz 13. opiekunów dziecięcych. W opiniach kierowników PWD **sytuacja kadrowa placówek wymaga poprawy**, w szczególności w zakresie zwiększenia liczby personelu placówek, zapewnienia wsparcia wychowawców ze strony **specjalistów** i pracowników gospodarczych oraz polepszenia warunków pracy. Kierownicy doceniali rolę wolontariuszy w PWD, jednak nie przeceniali ich znaczenia w rozwiązywaniu problemów kadrowych. Połowa PWD wskazywała również na **ograniczenia finansowe** utrudniające prowadzenie działalności.

Kierownicy i kadra wychowawcza placówek wsparcia dziennego podkreślają **znaczenie placówek jako stwarzających szanse dla podopiecznych**. Pozytywny obraz działań PWD uzupełnia powszechna opinia dzieci i młodzieży oraz rodziców/opiekunów, że **realizowana oferta zaspokaja ich oczekiwania i potrzeby**, przyczynia się do rozwiązywania ich podstawowych problemów (jak pomoc w odrabianiu lekcji, w lepszym radzeniu sobie z relacjami międzyludzkimi) oraz sprzyja rozwijaniu ich potencjałów.

Rekomendacje sformułowane na podstawie przeprowadzonego badania wskazują na konieczność wzmacniania kryteriów jakościowych dotyczących metodyki pracy w PWD z różnymi grupami docelowymi (głównie starszymi adolescentami, dziećmi i młodzieżą ze specjalnymi potrzebami), potrzebę wsparcia pracowników PWD w postaci kierowania do tej grupy dostępnej (również finansowo) oferty szkoleniowej i doradczej (superwizyjnej), zapewnianie stabilności infrastrukturalnej (także w aspekcie wyposażenia w sprzęt edukacyjny), finansowej i kadrowej funkcjonowania PWD. Należy także promować model szerokiej lokalnej współpracy instytucjonalnej oraz współpracy z rodzicami podopiecznych.

Większość gmin województwa łódzkiego (144) nie organizuje na swoim terenie wsparcia w postaci usług oferowanych przez placówki wsparcia dziennego. Podmioty te funkcjonują na terenie zaledwie 30 gmin, a ich liczba ulega zmniejszeniu. Z uwagi na fakt, że działalność placówek stanowi ważny element pośredniego wspierania rodzin (zarówno w opinii kadry placówek, rodziców/opiekunów, jak i samych dzieci i młodzieży korzystających z ich usług), wskazane jest rozwijanie działalności placówek wsparcia dziennego na terenie województwa.

⁴ „Funkcjonowanie placówek wsparcia dziennego z regionu łódzkiego. Bariery i potrzeby” przygotowany przez Instytut Medycyny Pracy im. prof. J. Nofera w Łodzi na zlecenie Regionalnego Centrum Polityki Społecznej w Łodzi w 2016 roku.

2.3. Piecza zastępcza

Pieczka zastępcza nad dzieckiem w przypadku niemożności zapewnienia opieki i wychowania przez rodziców biologicznych sprawowana jest w dwóch formach: rodzinnej oraz instytucjonalnej.

Na instytucjonalną pieczę zastępczą składają się placówki opiekuńczo-wychowawcze (domy dziecka) oraz regionalne ośrodki opiekuńczo-terapeutyczne⁵ i interwencyjne ośrodki preadopcyjne. W strukturę rodzinnej pieczy zastępczej wchodzi natomiast rodziny zastępcze – spokrewnione, niezawodowe oraz zawodowe (w tym specjalistyczne) oraz rodzinne domy dziecka.

Rysunek 2.3.1. Schemat pieczy zastępczej



Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego za 2017 rok.

Na koniec 2017 roku w województwie łódzkim funkcjonowało **67 placówek opiekuńczo-wychowawczych** oferujących łącznie **1 271 miejsc**. W całym roku z usług placówek skorzystało co najmniej **1 245 dzieci**. Placówki opiekuńczo-wychowawcze nie funkcjonowały na terenie powiatu brzezińskiego, łowickiego, łódzkiego wschodniego, poddębickiego oraz radomszczańskie. Najwięcej placówek opiekuńczo-wychowawczych (29) zlokalizowanych było w Łodzi (ponad 43% wszystkich placówek w województwie), a na terenie pozostałych powiatów funkcjonowało między 1 a 5 placówek.

Wyróżnia się 4 typy placówek opiekuńczo-wychowawczych: socjalizacyjne, interwencyjne, rodzinne i specjalistyczno-terapeutyczne. Zgodnie z danymi RCPS w Łodzi, liczebność poszczególnych placówek pod koniec 2017 roku przedstawiała się następująco:

- 42 placówki typu socjalizacyjnego, oferujących 1020 miejsc;
- 21 placówek typu rodzinnego, oferujących 161 miejsc;
- 2 placówki typu interwencyjnego, oferujące 75 miejsc;
- 2 placówki typu specjalistyczno-terapeutycznego, oferujące 15 miejsc;

⁵ W województwie łódzkim w 2017 roku nie funkcjonował regionalny ośrodek opiekuńczo-terapeutyczny.

- 1 interwencyjny ośrodek preadopcyjny⁶, oferujący 20 miejsc.

Zgodnie z danymi Łódzkiego Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi z końca sierpnia 2018 roku⁷, nadal **prawie połowa placówek opiekuńczo-wychowawczych** w województwie łódzkim (29) **to placówki duże**, o statutowej liczbie 30 miejsc. Jednocześnie w siedmiu z nich liczba wychowanków nie przekraczała 20 dzieci, a w trzech – Dom Dziecka dla Małych Dzieci w Łodzi oraz jego dwie filie – umieszczonych zostało więcej dzieci, niż wynosiła liczba miejsc. Wśród placówek przystosowanych do przyjęcia mniejszej liczby wychowanków w województwie funkcjonowało 21 placówek opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego, mogących przyjąć do 8 dzieci, oraz 17 placówek pozostałych typów, które dysponują 14 miejscami.

Liczba placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz oferowanych przez nie miejsc utrzymuje się w województwie łódzkim na względnie stałym poziomie (66 placówek w latach 2013-2016; 67 w roku 2017), przy czym obserwowany jest wyraźny **spadek liczby dzieci w nich umieszczanych**. O ile w roku 2013 z miejsc oferowanych przez placówki skorzystało 1823 dzieci, to w roku 2017 było to 1245 dzieci (spadek o niespełna 600 osób). Pomimo tej tendencji samorządy wskazują na **potrzebę zwiększenia liczby placówek opiekuńczo-wychowawczych** (do 70 w roku 2019) **bez jednoczesnego zwiększania oferowanych przez nie miejsc**. Zjawisko to może mieć związek z koniecznością przekształcania dużych placówek opiekuńczo-wychowawczych w mniejsze podmioty, w których (zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej⁸) po dniu 1 stycznia 2021 roku nie będzie mogło być umieszczonych więcej niż 14 dzieci (z wyjątkiem placówki typu rodzinnego).

Niezbędne jest wspieranie działań mających na celu dostosowanie funkcjonujących obecnie dużych placówek opiekuńczo-wychowawczych o statutowej liczbie 30 miejsc, stanowiących niemal połowę wszystkich placówek działających w województwie łódzkim, do wymogów określonych ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, zgodnie z którą począwszy od 2021 roku liczba wychowanków placówek nie będzie mogła przekroczyć 14 dzieci.

Jednocześnie w województwie łódzkim w ciągu 2017 roku funkcjonowało łącznie **3 140 podmiotów rodzinnej pieczy zastępczej**, w tym:

- 2 047 spokrewnionych rodzin zastępczych (66% ogółu rodzinnej pieczy zastępczej), w których przebywało co najmniej 2 673 dzieci;
- 907 rodzin zastępczych niezawodowych (29%), w których przebywało co najmniej 1 127 dzieci;
- 149 rodzin zastępczych zawodowych (5%);, w których przebywało co najmniej 405 dzieci, w tym:

⁶ Interwencyjny ośrodek preadopcyjny (Tuli-Luli), którego prowadzenie 22 czerwca 2016 roku Województwo łódzkie powierzyło Fundacji Gajusz, przeznaczone jest dla dzieci, które wymagają specjalistycznej opieki i w okresie oczekiwania na przysposobienie nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej. Główny cel działalności ośrodka to jak najszybsze przywrócenie dzieciom rodziny – albo poprzez umożliwienie powrotu do rodziców biologicznych albo powierzenie rodzinie adopcyjnej lub zastępczej.

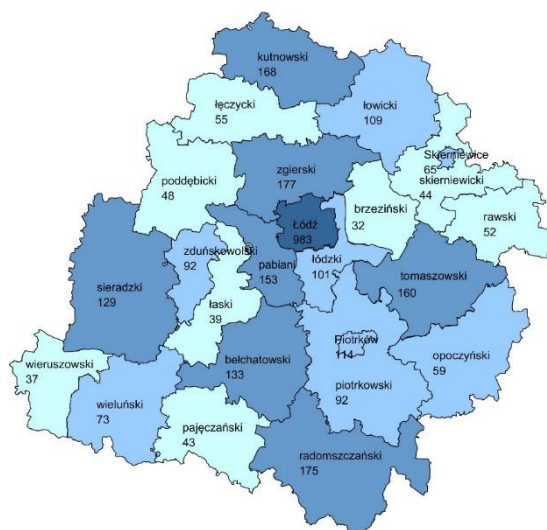
⁷ Rejestr wolnych miejsc w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, regionalnych placówkach opiekuńczo-terapeutycznych i interwencyjnych ośrodkach preadopcyjnych funkcjonujących na terenie województwa łódzkiego, Łódzki Urząd Wojewódzki w Łodzi, http://www.pomoc.lodzkie.eu/data/other/rejestr_wolnych_miejsc_w_pow_wedlug_stan_1.pdf (13.09.2018).

⁸ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2011 nr 149 poz. 887).

- 39 rodzin zastępczych zawodowych pełniących funkcję pogotowia rodzinnego, w których przebywało co najmniej 141 dzieci;
- 26 rodzin zastępczych zawodowych specjalistycznych, w których przebywało co najmniej 45 dzieci;
- 37 rodzin prowadzących rodzinne domy dziecka, w których przebywało co najmniej 259 dzieci.

Od 2013 roku obserwowany jest **systematyczny spadek liczby podmiotów rodzinnej pieczy zastępczej** w województwie łódzkim (spadek o 191 rodzin w latach 2013-2017), przy czym w największym stopniu zmniejsza się liczba rodzin spokrewnionych z dzieckiem (w roku 2017 o 115 rodzin mniej niż w roku 2013) oraz niezawodowych (o 88 rodzin mniej). Liczba rodzin zawodowych wahała się w latach 2013-2017 w przedziale między 148 a 161. **Wyraźny wzrost** liczby podmiotów rodzinnej pieczy zastępczej odnotowano natomiast w przypadku **rodzinnych domów dziecka** – w latach 2013-2017 ich liczba zwiększyła się ponad dwukrotnie (18 do 37 podmiotów).

Rysunek 2.3.2. Liczba rodzin zastępczych (ogółem) w województwie łódzkim w 2017 roku



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdania Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego za 2017 rok.

Pierwsze dwa typy rodzin zastępczych funkcjonowały w 2017 roku w każdym powiecie województwa łódzkiego. Najwięcej rodzin zastępczych spokrewnionych z dzieckiem pod koniec roku funkcjonowało w mieście Łodzi (680 rodzin), w powiecie radomszczańskim (123), tomaszowskim (104) oraz kutnowskim (103), natomiast najmniej w powiecie brzezińskim (18 rodzin). W przypadku rodzin zastępczych niezawodowych, najwięcej z nich funkcjonowało również w Łodzi (236 rodzin), a najmniej w powiecie brzezińskim (9). Najwięcej rodzin zastępczych zawodowych funkcjonowało w Łodzi (53), a w dwóch powiatach (wieluńskim i rawskim) nie odnotowano żadnej takiej rodziny.

Najmniej rozbudowaną formą rodzinnej pieczy zastępczej w województwie łódzkim są **rodzinne domy dziecka**. Na swoim terenie rodzinny dom dziecka posiadało 13 z 24 łódzkich powiatów. Przeciętnie w 2017 roku **na 1 rodzinny dom dziecka przypadało 7 dzieci**. Najwięcej rodzinnych domów dziecka funkcjonowało w mieście Łodzi (14), natomiast pozostałe powiaty

posiadające na swoim terenie tego rodzaju podmiot prowadziły od 1 do maksymalnie 3 rodzinnych domów dziecka.

W województwie łódzkim obserwowany jest spadek liczby rodzin zastępczych spokrewnionych z dzieckiem oraz rodzin niezawodowych, względna stabilizacja liczby rodzin zawodowych oraz wyraźny wzrost liczby rodzinnych domów dziecka. W związku z powyższym wskazany jest dalszy rozwój i wspieranie rodzinnych form pieczy zastępczej w województwie łódzkim, w szczególności najmniej rozbudowanej ich formy, jaką są rodzinne domy dziecka.

Konieczne jest wspieranie przechodzenia z systemu pieczy instytucjonalnej na system opieki sprawowanej w ramach pieczy rodzinnej. Konieczność ta wynika jednocześnie z zapisów Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego (2020), zgodnie z którą wskaźnik udziału dzieci umieszczonych w rodzinnych formach pieczy zastępczej w ogólnej liczbie wychowanków pieczy zastępczej powinien wzrosnąć do poziomu 90% w roku 2020.

Od momentu wejścia w życie ustawy o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej rokrocznie zwiększa się liczba **koordynatorów pieczy zastępczej**, aż do osiągnięcia względnej stabilizacji w roku 2015. W roku 2017 w województwie łódzkim zatrudnionych było **111 koordynatorów pieczy zastępczej**.

W przypadku czasowego niesprawowania opieki nad dzieckiem (przez rodzinę zastępczą lub podmiot prowadzący rodzinny dom dziecka), piecza zastępcza nad dzieckiem może zostać powierzona **rodzinie pomocowej**. W województwie łódzkim w 2017 roku funkcjonowało 29 tego typu rodzin. Najwięcej takich rodzin oferowało swoje wsparcie w Łodzi (12 rodzin pomocowych) oraz powiatach opoczyńskim i zgierskim (po 4 rodziny pomocowe). Łącznie w województwie łódzkim rodziny pomocowe na swoim terenie posiadało 10 z 24 powiatów.

Poprawy wymaga wsparcie merytoryczne i wytchnieniowe rodzin zastępczych. Zarówno liczba koordynatorów pieczy zastępczej, jak i rodzin pomocowych oferujących rodzinom wsparcie, jest niewystarczająca w stosunku do liczby podmiotów rodzinnej pieczy zastępczej funkcjonujących w województwie łódzkim.

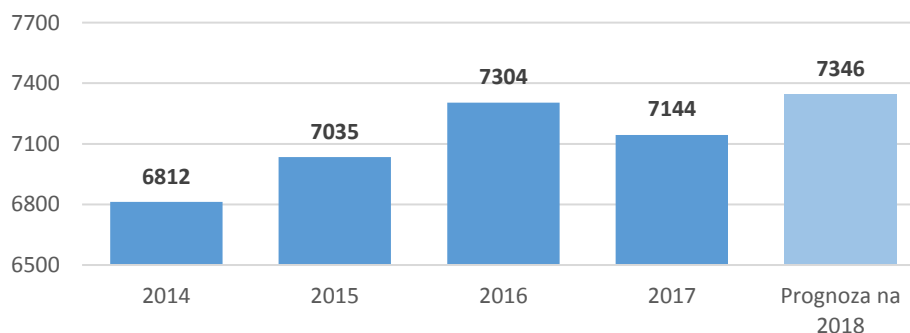
2.4. Usługi opiekuńcze i specjalistyczne opiekuńcze

Jednym z podstawowych typów wsparcia świadczonego w formie środowiskowej są **usługi opiekuńcze** oraz **specjalistyczne usługi opiekuńcze**⁹. Pomoc w formie usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych, przysługuje osobom samotnym, które z powodu wieku, choroby lub innych przyczyn wymagają pomocy innych osób w codziennym funkcjonowaniu, a są jej pozbawione, a także osobom, które wymagają pomocy innych osób, a rodzina, a także niezamieszkujący wspólnie małżonek, wstępni i zstępni nie mogą takiej pomocy zapewnić.

Usługi opiekuńcze obejmują pomoc w zaspokajaniu codziennych potrzeb życiowych, opiekę higieniczną, zaleconą przez lekarza pielęgnację oraz, w miarę możliwości, zapewnienie kontaktów z otoczeniem. Specjalistyczne usługi opiekuńcze są to usługi dostosowane do szczególnych potrzeb wynikających z rodzaju schorzenia lub niepełnosprawności, świadczone przez osoby ze specjalistycznym przygotowaniem zawodowym.

W 2017 roku z **usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych**, w województwie łódzkim skorzystało łącznie blisko **7,2 tys. osób** (ponad 1,7 mln świadczeń na łączną kwotę 29,8 mln zł), a zatem objęto nimi około 16% ogółu osób, którym udzielono świadczeń niepieniężnych z pomocy społecznej. Jednocześnie w województwie obserwowana jest **tendencja wzrostowa liczby osób korzystających z tego rodzaju wsparcia** (wzrost o blisko 5% w stosunku do stanu z roku 2014). W roku 2018 prognozowany jest dalszy wzrost liczby osób korzystających z usług opiekuńczych o ponad 2,8% (o ponad 200 osób).

Rysunek 2.4.1. Liczba osób korzystających z usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych w województwie łódzkim w latach 2014-2017 oraz prognoza na rok 2018



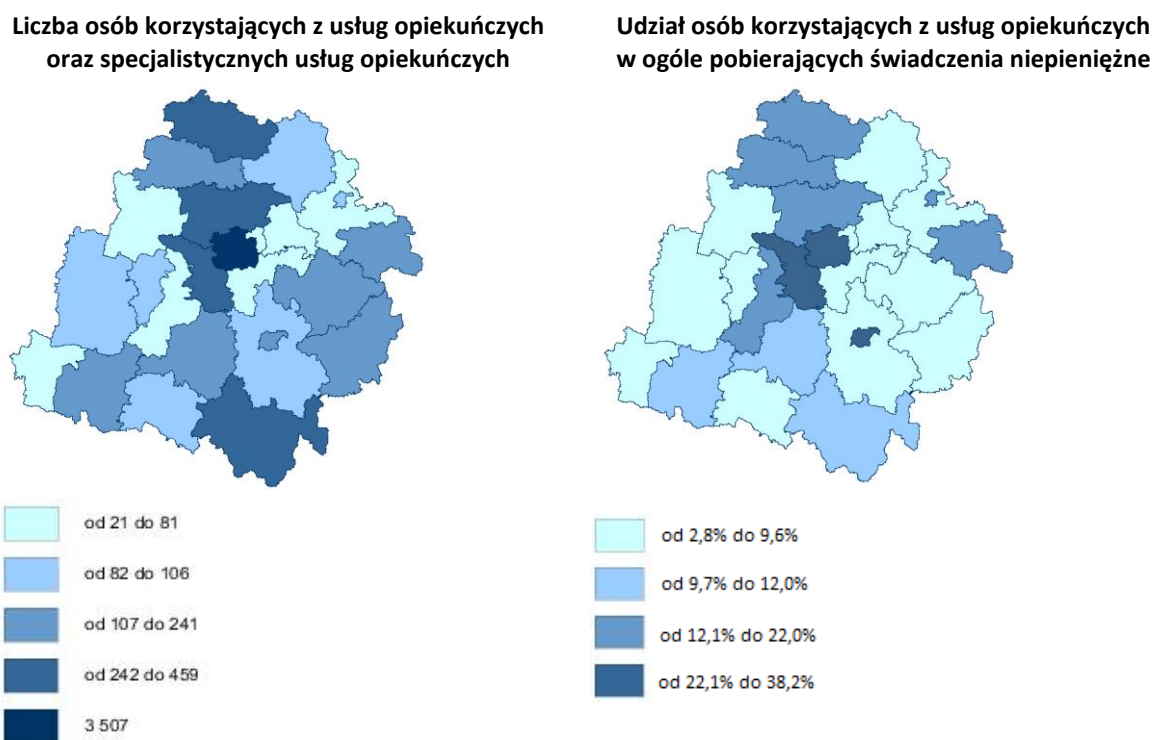
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdania Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego za 2017 rok.

W przekroju powiatowym największą liczbę osób korzystających z usług opiekuńczych w 2017 roku odnotowano w Łodzi (objęto nimi blisko 3,5 tys. osób), a także w powiecie zgierskim (459 osób), pabianickim (442) oraz radomszczańskim (384 osoby), natomiast najmniej osób skorzystało z usług opiekuńczych w powiatach: skierniewickim (21 osób) oraz wierszowskim (30 osób). Jednocześnie w największym stopniu tym rodzajem wsparcia objęto świadczeniobiorców w Łodzi – z usług opiekuńczych korzystało tu 38,2% wszystkich osób otrzymujących świadczenia niepieniężne z pomocy społecznej – oraz w Piotrkowie

⁹ Usługi opiekuńcze mogą być świadczone w miejscu zamieszkania, a także w ośrodkach wsparcia oraz w rodzinnych domach pomocy, zaś specjalistyczne usługi opiekuńcze – w miejscu zamieszkania oraz w ośrodkach wsparcia.

Trybunalskim (około 37%) i w powiecie pabianickim (27,7%). Stosunkowo najrzadziej z usług opiekuńczych korzystali świadczeniobiorcy z powiatu skierniewickiego i wieruszowskiego (3,8% ogółu pobierających świadczenia niepieniężne) oraz z powiatu tomaszowskiego i sieradzkiego (około 2,8%-2,9%).

Rysunek 2.4.2. Liczba osób korzystających z usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych oraz ich udział w ogóle osób pobierających świadczenia niepieniężne województwie łódzkim w 2017 roku



Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego za 2017 rok.

Jednocześnie stosunkowo **największych wzrostów¹⁰ liczby osób korzystających z usług opiekuńczych roku 2018** w porównaniu do roku 2017 należy spodziewać się w następujących gminach: Drzewicy w powiecie opoczyńskim (ponad trzykrotny wzrost; 20 osób), Żelowie w powiecie bełchatowskim (wzrost o 30%; 13 osób), Krośniewicach w powiecie kutnowskim (22%; 11 osób), Wieruszowie (54%; 7 osób), Zduńskiej Woli (gmina miejska; wzrost o 17% – 10 osób), Aleksandrowie Łódzkim w powiecie zgierskim (21%; 7 osób), a także w Sieradzu (25%; 12 osób), Piotrkowie Trybunalskim (5%; 15 osób) i Zgierzu (5%; 12 osób).

Potrzeby w zakresie świadczenia usług opiekuńczych w 2018 roku zostały wskazane również w gminach, w których do tej pory usługi te nie były świadczone, tj. w gminie: Lututów (powiat wieruszowski; 15 osób), Czarnocin (powiat piotrkowski), Dmosin (powiat brzeziński) oraz Parzęczew (powiat zgierski) – po 2 osoby, a także w gminie wiejskiej Łowicz (1 osoba).

Zdecydowanie mniej osób korzysta w województwie łódzkim ze **specjalistycznych usług opiekuńczych** – w 2017 roku objęto nimi 151 mieszkańców (ponad 18,1 tys. świadczeń na

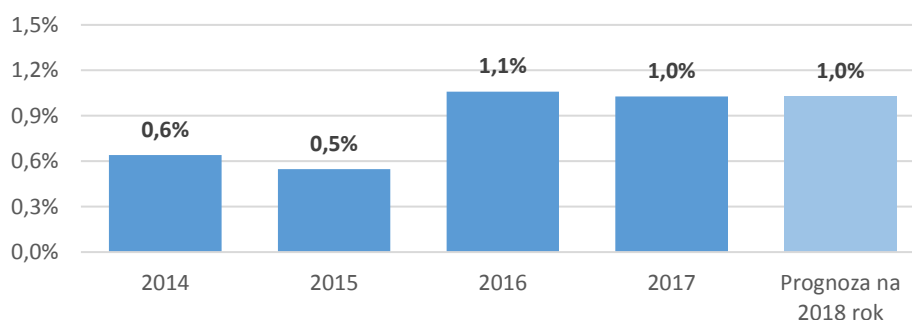
¹⁰ Wskazano gminy o wysokim procentowym wzroście liczby osób korzystających z usług opiekuńczych w roku 2018 w porównaniu z rokiem 2017, dla których przewidywany wzrost bezwzględnej liczby osób korzystających z tych usług jest również stosunkowo wysoki.

łącną kwotę niespełna 539 tys. zł). Było to o 20 osób mniej niż w roku 2016, przy czym w roku 2018 przewiduje się ponowny wzrost liczby osób korzystających z tego typu wsparcia do poziomu 170 osób. Specjalistyczne usługi opiekuńcze świadczone na terenie trzech powiatów, w tym dwóch ziemskich (bełchatowskiego – 74 osoby i kutnowskiego – 21 osób) oraz w łodzi – 49 osób.

W województwie łódzkim wzrasta zapotrzebowanie na usługi opiekuńcze. Zjawisko to obserwowane jest zarówno w gminach, w których skala korzystania z tego rodzaju wsparcia jest duża, jak i w tych, w których z usług opiekuńczych korzysta stosunkowo mało osób. W związku z powyższym konieczne jest zabezpieczenie odpowiednich zasobów (finansowych i kadrowych) umożliwiających zaspokojenie pojawiających się potrzeb.

Jedną z grup odbiorców usług opiekuńczych i specjalistycznych opiekuńczych są **osoby w wieku poprodukcyjnym**. Odsetek mieszkańców województwa łódzkiego w wieku poprodukcyjnym objętych pomocą w tej formie wyniósł w 2017 roku wyniósł około 1% (5,8 tys. osób w wieku poprodukcyjnym korzystających z usług opiekuńczych), przy czym od roku 2014 odsetek ten zwiększył się o 0,4 punktu procentowego (wzrost o blisko 2,4 tysiąca osób w wieku poprodukcyjnym).

Rysunek 2.4.3. Odsetek (w %) osób w wieku poprodukcyjnym korzystających z usług opiekuńczych w ogóle osób w wieku poprodukcyjnym w województwie łódzkim w latach 2014-2017 oraz prognoza na rok 2018



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdania Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego za 2017 rok.

Relatywnie najczęściej usługami opiekuńczymi, w tym specjalistycznymi obejmowano osoby w wieku poprodukcyjnym mieszkające w łodzi, Piotrkowie Trybunalskim oraz na terenie powiatu rawskiego (1,6% mieszkańców w tym wieku; w przypadku powiatu rawskiego w największym stopniu usługi te świadczone starszym mieszkańcom Białej Rawskiej – 3%) oraz w powiecie radomszczańskim (około 1,5% wszystkich mieszkańców w wieku poprodukcyjnym, najwięcej w gminie Masłowice – 3,6% oraz Kobieli Wielkie – 2,7%). Stosunkowo wysoki odsetek osób w wieku poprodukcyjnym objętych usługami opiekuńczymi odnotowano również w łęczycy (2,8%), Kleszczowie w powiecie bełchatowskim (2,6%), Sulmierzycach w powiecie pączęzańskim (2,3%) oraz w Krośniewicach i Dąbrowicach w powiecie kutnowskim (2%). Największe wzrosty omawianego odsetka w roku 2018 w porównaniu do roku 2017 spodziewane są natomiast w następujących gminach: Lututów w powiecie wieruszowskim (wzrost o 1,5 i punktu procentowego; 15 osób), Łanięta w powiecie kutnowskim (wzrost o 1,1

punktu procentowego; 5 osób), Drzewica w powiecie opoczyńskim (wzrost o 0,9 punktu procentowego; 20 osób), Konopnica w powiecie wieluńskim (0,7 punktu procentowego; 6 osób).

Kolejną formą wsparcia środowiskowego są **specjalistyczne usługi dla osób z zaburzeniami psychicznymi świadczone wyłącznie w miejscu zamieszkania**, których organizacja należy do zadań zleconych gminy z zakresu administracji rządowej. Przeznaczone są one dla osób chorujących psychicznie, upośledzonych umysłowo oraz osób wykazujących inne poważne zakłócenia czynności psychicznych, którym pomoc i opieka w tej formie jest niezbędną do życia w środowisku rodzinnym lub społecznym. W 2017 roku z tej formy wsparcia skorzystało w województwie łódzkim łącznie **181 osób** (o 17 więcej niż w roku 2016) z 2 miast na prawach powiatu oraz 11 powiatów. Najczęściej z omawianych usług (podobnie jak rok wcześniej) korzystali mieszkańcy powiatu kutnowskiego i Łodzi (po 56 osób) oraz Piotrkowa Trybunalskiego (19 osób), natomiast usługi te nie były świadczone w 2017 roku w gminach powiatów: łaskiego, łódzkiego wschodniego, pabianickiego, pajęczańskiego, rawskiego, sieradzkiego, wieluńskiego, wieruszowskiego, zduńskowolskiego, zgierskiego oraz w Skierniewicach.

W województwie łódzkim wyraźnie wzrasta liczba osób w wieku poprodukcyjnym korzystających z usług opiekuńczych.

Zgodnie z wynikami badania dotyczącego potrzeb osób w wieku 60+ z terenu województwa łódzkiego¹¹, **korzystaniem z usług opiekuńczych** (opiekun z pomocy społecznej, pielęgniarka) **we własnym domu/mieszkanu**, a także zamieszkaniem w prywatnym domu spokojnej starości lub osiedlu dla seniorów znacznie częściej **zainteresowane są osoby starsze, które mają wokół siebie większą liczbę osób z bliskiej rodziny**. Osoby samotne i osamotnione częściej wskazywały natomiast na potrzebę korzystania ze stałych usług opiekuńczych świadczonych poza miejscem zamieszkania (tj. w domu pomocy społecznej, ośrodku wsparcia). Osoby te również częściej niż przeciętnie oceniały dostępność różnych usług opiekuńczych dla seniorów jako bardzo złą.

Ponadto **opieka nad osobami w wieku 60+ świadczona jest najczęściej przez opiekunów nieformalnych** – głównie członków rodziny, natomiast **opiekunowie formalni** świadczący usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania (opiekunowie z pomocy społecznej lub pielęgniarce środowiskowe) **sprawują tę opiekę w niewielkim stopniu**. Co więcej, wśród opiekunów osób starszych **nie odnotowano wolontariuszy** reprezentujących pozarządowe organizacje świeckie bądź kościoły czy związki wyznaniowe.

Podobnych wniosków dostarczyły również wyniki badania, którego jednym z celów było określenie stopnia zapotrzebowania na usługi pomocowe i opiekuńcze wśród osób niesamodzielnych w województwie łódzkim¹². Uzyskane wyniki jednoznacznie wskazują na

¹¹ Badanie naukowe pn. *Potrzeby osób w wieku 60+ z terenu województwa łódzkiego* zrealizowane na zlecenie Regionalnego Centrum Polityki Społecznej w Łodzi w miesiącach listopad-grudzień 2017 roku przez firmę ARC Rynek i Opinia. Badanie zostało zrealizowane techniką wywiadu kwestionariuszowego na reprezentatywnej próbie 1100 mieszkańców (663 kobiety oraz 437 mężczyzn) województwa łódzkiego w wieku 60+.

¹² Badanie naukowe pn. *Osoby niesamodzielne w województwie łódzkim* zrealizowane na zlecenie Regionalnego Centrum Polityki Społecznej w Łodzi w miesiącach listopad-grudzień 2017 roku przez Pracownię Naukowo-Edukacyjną PRIMUS. Identyfikacji potrzeb pomocowych i opiekuńczych osób niesamodzielnych służyły analizy

konieczność zwiększenia dostępności pomocy środowiskowej świadczonej w formie usług opiekuńczych i długoterminowej pielęgniarstwa opieki domowej dla osób niesamodzielnych (w tym starszych), co umożliwi tym osobom jak najdłuższe i możliwie jak najbardziej niezależne funkcjonowanie we własnym środowisku domowym, a tym samym **oddali ewentualny proces instytucjonalizacji pomocy.** Jednym z warunków podtrzymania samodzielności osób zagrożonych jej utratą jest jednocześnie podjęcie działań mających na celu **dostosowanie zasobów mieszkaniowych i infrastruktury otoczenia do potrzeb** i możliwości osób starszych. Nie mniej istotny jest **rozwój ośrodków wsparcia i opieki dziennego pobytu,** w tym dla osób chorujących psychicznie oraz niepełnosprawnych intelektualnie (środowiskowe domy samopomocy), **instytucji świadczących środowiskowe wsparcie psychologiczne i terapeutyczne** oraz wzrost dostępności do różnych form opieki geriatrycznej i opieki długoterminowej.

Wskazuje się również na konieczność wdrożenia programów **wsparcia dla rodzin opiekujących się osobami o niskim stopniu samodzielności,** obejmujących wsparcie psychologiczne i opiekę „wytchnieniową”, a także działania edukacyjne oraz informacyjne o dostępnych możliwościach w systemie pomocowym.

Wyniki badania wskazują również na **potrzebę szerszej współpracy pracowników socjalnych z przedstawicielami instytucji realizujących środowiskowe usługi opiekuńcze** w procesie ustalania zakresu usług, co znacząco wpłynęłoby na jakość procesu diagnostycznego i efektywność pomocy. Obecnie bowiem najczęściej pracownicy socjalni przyznający usługi opiekuńcze, nie konsultują ich zakresu z osobami wykonującymi codzienną pracę opiekuńczą, które posiadają rzeczywistą wiedzę na temat zakresu potrzeb podopiecznych.

W województwie łódzkim niezbędne jest zwiększenie dostępności do środowiskowych usług opiekuńczych, podjęcie działań mających na celu podtrzymanie samodzielności przez reorganizację życia i środowiska osób zagrożonych jej utratą, zapewnienie wsparcia opiekunom nieformalnym osób starszych oraz niesamodzielnych.

Wzmocnienie roli samorządowych jednostek organizacyjnych pomocy społecznej oraz organizacji pozarządowych w ich działaniach opiekuńczych oraz rozwój wolontariatu.

Niezbędne jest zwiększenie środków finansowych na realizację usług opiekuńczych.

Jednym z przejawów rosnącego zapotrzebowania na usługi opiekuńcze (w tym specjalistyczne) może być fakt, iż w województwie łódzkim obserwuje się systematyczny wzrost liczby świadczeń udzielanych w ramach **zasiłku pielęgnacyjnego,** który jest przyznawany osobom z niepełnosprawnościami¹³ oraz osobom w wieku powyżej 75 lat w celu **częściowego pokrycia wydatków wynikających z konieczności zapewnienia opieki i pomocy innej osoby w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji.**

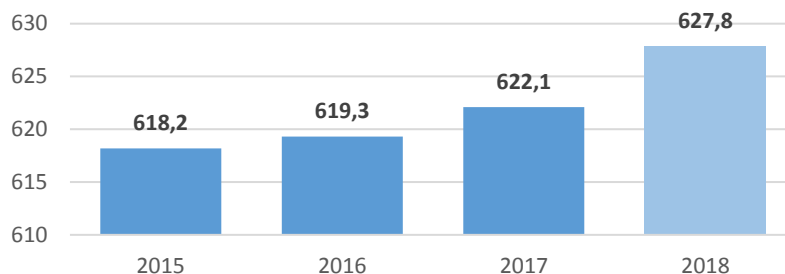
W 2017 roku (podobnie, jak w latach ubiegłych) zasiłek ten był najczęściej udzielanym w województwie łódzkim świadczeniem pieniężnym kierowanym do osób niesamodzielnych oraz z niepełnosprawnością (622 tys. świadczeń). Od 2015 roku **liczba przyznanych świadczeń**

jakościowe, w tym indywidualne wywiady pogłębione przeprowadzone z pracownikami wybranych instytucji orzekających i świadczących wsparcie dorosłym osobom niesamodzielnym).

¹³ Zasiłek może zostać przyznany niepełnosprawnemu dziecku oraz osobom niepełnosprawnym w wieku powyżej 16 lat o umiarkowanym i znacznym stopniu niepełnosprawności.

wzrosła o 3,9 tysiąca, a w roku 2018 przewidywany jest **dalszy wzrost** liczby udzielanych świadczeń (o ponad 5,7 tys. świadczeń).

Rysunek 2.4.4. Liczba świadczeń (w tys.) w ramach zasiłku pielęgnacyjnego przyznanych w województwie łódzkim w latach 2015-2017 oraz prognoza na rok 2018



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdania Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego za 2017 rok.

W przekroju powiatowym najwięcej zasiłków pielęgnacyjnych w 2017 zostało przyznanych roku w Łodzi (152,5 tys.), a także w powiecie tomaszowskim (blisko 41 tys.) i zgierskim (około 35 tys.) oraz kutnowskim (34,7 tys.), zaś najmniej – w powiatach skierniewickim (8 tys.) oraz brzezińskim (8,5 tys.).

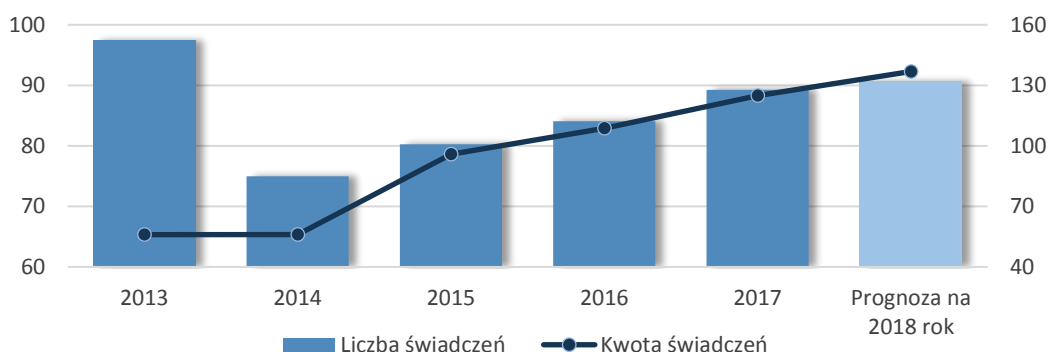
Na istniejące zapotrzebowanie w zakresie usług opiekuńczych wskazują również dane dotyczące przyznawanego w województwie łódzkim **świadczenia pielęgnacyjnego**, które przysługuje matce albo ojcu, opiekunowi faktycznemu dziecka, osobie będącej rodziną zastępczą spokrewnioną oraz innym osobom, na których ciąży obowiązek alimentacyjny, jeżeli **nie podejmują lub rezygnują z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej w celu sprawowania opieki nad osobą legitymującą się orzeczeniem o niepełnosprawności**.

W 2017 roku w województwie łódzkim udzielono ponad 89,2 tysięcy świadczeń pielęgnacyjnych na łączną kwotę blisko 125 mln zł¹⁴. Jednocześnie **liczba udzielonych świadczeń była wyższa** o blisko 5,2 tysiąca w porównaniu z rokiem 2016 i aż o 14 tysięcy w porównaniu z rokiem 2014. W roku 2017 nastąpił zatem dalszy wzrost liczby przyznanych świadczeń pielęgnacyjnych po znacznym spadku tej liczby obserwowanym w roku 2014, jaki związany był ze zmianą kryteriów przyznawania świadczenia opiekunom osób z niepełnosprawnością¹⁵. Zgodnie z przewidywaniami, w roku 2018 liczba przyznawanych świadczeń pielęgnacyjnych ulegnie **zwiększeniu** do 90,6 tysięcy.

¹⁴ Świadczenie pielęgnacyjne przysługuje niezależnie od dochodów rodziny, a jego kwota podlega regularnej waloryzacji. Od 2014 roku jego wartość wzrosła z 620 zł miesięcznie (styczeń – kwiecień 2014 roku) do 1300 zł miesięcznie w roku 2016. W 2017 roku kwota świadczenia została podwyższona do 1406 zł netto, a począwszy od 1 stycznia 2018 roku jego wysokość wynosi 1477 zł.

¹⁵ Zmiany zostały wprowadzone znowelizowaną w 2013 roku ustawą o świadczeniach rodzinnych: Ustawa z dnia 28 listopada 2003 roku o świadczeniach rodzinnych (Dz.U. 2003 nr 228 poz. 2255); Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 18 listopada 2013 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o świadczeniach rodzinnych (Dz.U. 2013 poz. 1456).

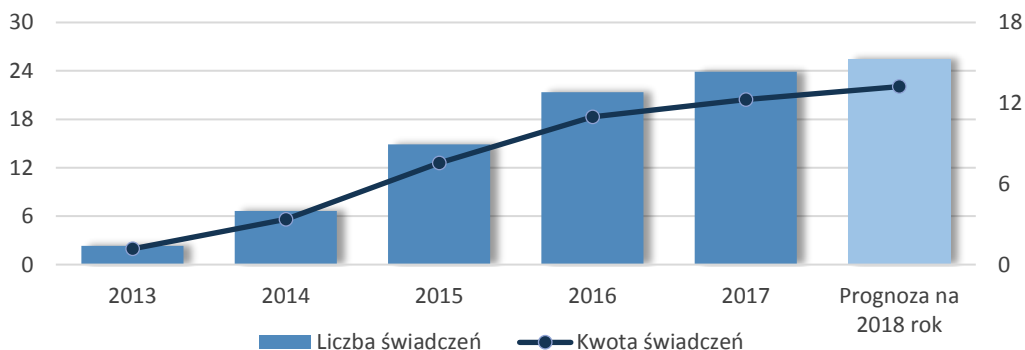
Rysunek 2.4.6. Liczba (w tys.; lewa oś) i kwota (w mln złotych; prawa oś) świadczeń pielęgnacyjnych udzielonych w województwie łódzkim w latach 2013-2017 oraz prognoza na 2018 rok



Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego za 2017 rok.

Kolejnym typem świadczenia jest funkcjonujący od 1 stycznia 2013 roku **specjalny zasiłek opiekuńczy**, przyznawany osobom w 1. i 2. stopniu pokrewieństwa oraz współmałżonkom, jeżeli **nie podejmują zatrudnienia lub rezygnują z pracy zarobkowej w celu sprawowania stałej opieki** nad osobą legitymującą się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności albo orzeczeniem o niepełnosprawności. W 2017 roku w województwie łódzkim odnotowano ponowny **wzrost liczby udzielonych zasiłków opiekuńczych** do poziomu 23,9 tys. świadczeń na łączną kwotę blisko 12,3 mln zł (wzrost o 2,5 tys. świadczeń w porównaniu z rokiem 2016).

Rysunek 2.4.7. Liczba (w tys.; lewa oś) i kwota (w mln złotych; prawa oś) specjalnych zasiłków opiekuńczych udzielonych w województwie łódzkim w latach 2013-2017 oraz prognoza na 2018 rok



Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego za 2017 rok.

Systematyczny wzrost liczby udzielanych w województwie łódzkim świadczeń mających na celu pokrycie kosztów związanych z koniecznością zapewnienia opieki i pomocy innej osoby w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji czy zrekompensowanie niemożności podjęcia lub rezygnacji z pracy zarobkowej na rzecz sprawowania stałej opieki nad osobą z najbliższego otoczenia stanowi jeden z przejawów rosnącego zapotrzebowania na usługi opiekuńcze.

2.5. Domy pomocy społecznej, rodzinne domy pomocy

Na terenie województwa łódzkiego w 2017 roku znajdowało się **57 domów pomocy społecznej (DPS)**, spośród których 48 jednostek prowadzonych było przez jednostkę samorządu terytorialnego, natomiast 9 przez inne podmioty. Łącznie w całym województwie domy pomocy społecznej oferowały w 2017 roku **6,3 tys. miejsc**. Jednocześnie na jeden dom pomocy społecznej w województwie łódzkim przypadało średnio około **111 miejsc**. **Jedynie w 7** z 57 DPS-ów statutowa liczba miejsc była **nie większa niż 30**, a w kolejnych 3 ich liczba zawierała się między 31 a 34. W pozostałych domach pomocy społecznej w województwie liczba miejsc wahała się między 41 do nawet blisko 600 miejsc¹⁶.

Największa liczba domów pomocy społecznej znajduje się w stolicy województwa (15) oraz w powiecie kutnowskim (6). Pozostałe powiaty posiadające dom pomocy społecznej na swoim terenie dysponują maksymalnie czterema jednostkami tego typu. Powiaty rawski i skierniewicki nie dysponują domami pomocy społecznej. W stosunku do stanu z 2016 roku liczba domów pomocy społecznej w roku oceny wzrosła o 1 placówkę (w mieście Skierniewice), natomiast w 2018 roku prognozowany jest kolejny wzrost liczby DPS na terenie województwa łódzkiego do 59 jednostek. Dom pomocy społecznej planuje utworzyć miasto Łódź oraz powiat sieradzki.

Rysunek 2.5.1. Liczba domów pomocy społecznej w województwie łódzkim w 2017 roku

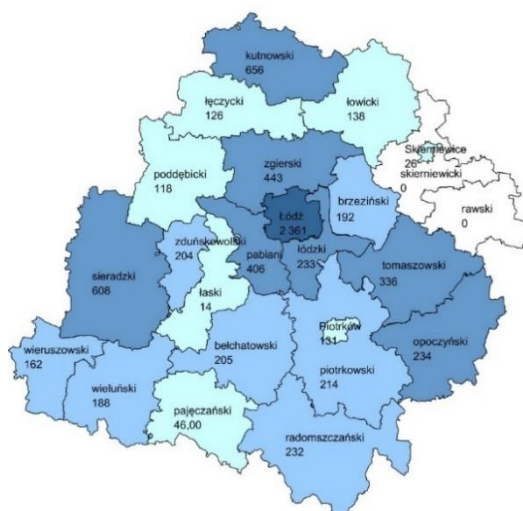


Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdania Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego za 2017 rok.

Liczba **korzystających** z domów pomocy społecznej w całym 2017 roku wyniosła blisko **7,3 tys. osób** (na 6,3 tys. miejsc), a liczba osób **umieszczonych** – **1,2 tys.** Prognozy na kolejny rok wykazują **wzrost wskaźnika liczby korzystających z domów pomocy społecznej o 2,2 %** (162 osoby), a osób w nich **umieszczonych** – **o ok. 9,6%** (117 osób).

¹⁶ Obwieszczenie Nr 16/2018 Wojewody łódzkiego z dnia 26 czerwca 2018 r. w sprawie Rejestru domów pomocy społecznej funkcjonujących na terenie województwa łódzkiego w 2018 roku.

Rysunek 2.5.2. Liczba osób korzystających z domów pomocy społecznej w województwie łódzkim w 2017 roku



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdania Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego za 2017 rok.

Wskaźnik **zaspokojenia potrzeb miejsc w domach pomocy społecznej**¹⁷ osiągnął w województwie łódzkim wartość 58% co oznacza, iż w 2017 roku **42% osób wymagających umieszczenia w domach pomocy społecznej nie otrzymało miejsca w istniejących placówkach**. Należy zaznaczyć, że sytuacja w tym zakresie uległa poprawie – w 2016 roku wartość wskaźnika wynosiła 55% (45% miejsc mniej w stosunku do potrzeb). W roku 2018 przewidywany jest wzrost wskaźnika zaspokojenia miejsc w domach pomocy społecznej do 62%.

Jak wskazują wyniki badania dotyczącego potrzeb osób w wieku 60+ z terenu województwa łódzkiego¹⁸, tylko **nieliczne osoby w wieku powyżej 60 roku życia korzystają z opieki instytucjonalnej w domach pomocy społecznej** – mieszkańcami DPS jest zaledwie 1,3% badanej populacji, przy czym wybierane są przede wszystkim ośrodki publiczne, zlokalizowane na wsi lub w Łodzi. Korzystaniem ze stałych usług opiekuńczych w domach pomocy społecznej czy ośrodkach wsparcia w największym stopniu zainteresowane są osoby **samotne i osamotnione**, przy czym osoby te oceniają **dostępność** różnych usług opiekuńczych dla seniorów jako **bardzo złą**. Ponadto blisko połowa osób w wieku 60+ przebywających w placówkach opieki całodobowej **wskazywała na niskie lub bardzo niskie poczucie bezpieczeństwa**. Osoby starsze mające wokół siebie większą liczbę osób z bliskiej rodziny są natomiast częściej zainteresowane korzystaniem z usług opiekuńczych we własnym domu (opiekun z pomocy społecznej, pielęgniarka) oraz z opieki dziennej poza miejscem zamieszkania, a także zamieszkaniem w prywatnym domu spokojnej starości lub osiedlu dla seniorów.

¹⁷ Stosunek liczby osób umieszczonych do ogółu osób wymagających umieszczenia w domu pomocy społecznej, tj. osób umieszczonych oraz oczekujących na umieszczenie.

¹⁸ Badanie naukowe pn. *Potrzeby osób w wieku 60+ z terenu województwa łódzkiego* zrealizowane na zlecenie Regionalnego Centrum Polityki Społecznej w Łodzi w miesiącach listopad-grudzień 2017 roku przez firmę ARC Rynek i Opinia. Badanie zostało zrealizowane techniką wywiadu kwestionariuszowego na reprezentatywnej próbie 1100 mieszkańców (663 kobiety oraz 437 mężczyzn) województwa łódzkiego w wieku 60+.

Skala korzystania z opieki instytucjonalnej w domach pomocy społecznej wśród starszych mieszkańców województwa łódzkiego jest niewielka, a zainteresowane nią najczęściej są osoby samotne i osamotnione. Domy pomocy społecznej funkcjonujące w województwie to placówki stosunkowo duże, które w opinii ich starszych mieszkańców nie zapewniają wystarczającego poczucia bezpieczeństwa.

Mimo to, dostępność miejsc w domach pomocy społecznej jest nadal niewystarczająca w stosunku do istniejących potrzeb, a zapotrzebowanie na usługi opiekuńcze, zarówno świadczone całodobowo, jak i w systemie dziennym, wzrasta.

Alternatywną w stosunku do domów pomocy społecznej formą świadczenia całodobowej opieki nad osobami starszymi oraz z niepełnosprawnościami są **rodzinne domy pomocy**. Placówki te mogą być prowadzone przez osoby fizyczne lub rodziny w ich miejscu zamieszkania oraz przez organizacje pożytku publicznego. Rodzinne domy pomocy świadczą usługi bytowe i opiekuńcze w budynku mieszkalnym jednorodzinny i mogą przyjmować pod opiekę zazwyczaj od 3 do 8 osób, oferując tym samym swoim mieszkańcom warunki bardziej zbliżone do naturalnego środowiska domowego.

Z uwagi na fakt, iż nie jest prowadzony szczegółowy rejestr rodzinnych domów pomocy, wskazanie dokładnej liczby placówek tego typu funkcjonujących na terenie województwa nie jest możliwe.

Obok środowiskowych usług opiekuńczych niezbędny jest również rozwój miejsc świadczenia usług opiekuńczych w systemie całodobowym oraz dziennym poza miejscem zamieszkania, w szczególności w formie rodzinnych domów pomocy.

2.6. Ośrodki wsparcia, mieszkania chronione

Dzienne domy pomocy stanowią ośrodki wsparcia, w których świadczone są **usługi opiekuńcze, specjalistyczne usługi opiekuńcze oraz wydawane są posiłki**. Odbiorcami wsparcia są osoby starsze, które wymagają częściowej opieki i pomocy w zaspokajaniu niezbędnych potrzeb życiowych. Dzielne domy pomocy oferują głównie miejsca dziennego pobytu, przy czym mogą w nich być również prowadzone miejsca całodobowe okresowego pobytu.

Liczba dziennych domów pomocy utrzymuje się w województwie łódzkim od 2015 roku na stosunkowo stabilnym poziomie. W 2017 roku w województwie funkcjonowało **35 tego typu jednostek**, w tym 33 z nich prowadzonych było przez samorząd terytorialny, a prowadzenie pozostałych 2 zostało zlecone zewnętrznym podmiotom. Placówki tego typu funkcjonowały **jedynie w 11 powiatach i 3 miastach na prawach powiatu**, przy czym najwięcej w Łodzi (22). W roku 2018 przewidywany jest wzrost liczby dziennych domów pomocy o 3 placówki. W 2017 roku dzielne domy pomocy dysponowały łącznie ponad **1,6 tys. miejsc**, z których skorzystało blisko **2 tys. osób**.

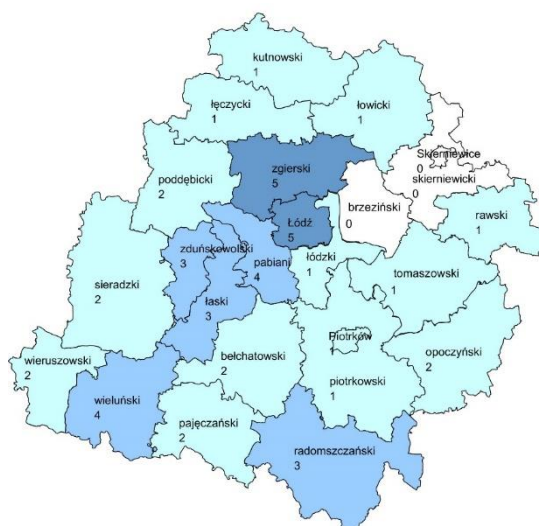
Dzienne domy pomocy stanowią istotny element infrastruktury wsparcia dla osób starszych oferującej usługi opiekuńcze oraz specjalistyczne opiekuńcze poza miejscem zamieszkania. System dziennych domów pomocy w województwie łódzkim wymaga rozwoju, w szczególności na terenach pozbawionych tego typu jednostek oraz na terenach, na których nie występuje odpowiednia infrastruktura pomocy społecznej służąca realizacji usług opiekuńczych.

Pomoc instytucjonalna w formie dziennej oraz okresowej całodobowej skierowana do osób z zaburzeniami psychicznymi oferowana jest przez **środowiskowe domy samopomocy**. Placówki te świadczą usługi w ramach indywidualnych lub zespołowych treningów samoobsługi i treningów umiejętności społecznych, polegających na nauce, rozwijaniu lub podtrzymywaniu umiejętności w zakresie czynności dnia codziennego i funkcjonowania w życiu społecznym.

W województwie łódzkim w 2017 roku znajdowało się **47 takich placówek** (liczba ta jest na stałym poziomie od 2015 roku). W kolejnym roku prognozowane jest utworzenie kolejnych 2 środowiskowych domów samopomocy.

Wśród wszystkich funkcjonujących obecnie tego typu ośrodków 33 prowadzą jednostki samorządu terytorialnego, natomiast prowadzenie pozostałych 14 zlecono innym podmiotom. **Liczba miejsc** we wszystkich domach samopomocy w 2017 roku wynosiła blisko **1,9 tys.** Jednocześnie z usług środowiskowych domów **skorzystało łącznie ponad 2,1 tys. osób**, a liczba osób w nich **umieszczonych wyniosła 700**. Od 2013 roku obserwowany jest **systematyczny wzrost zarówno liczby korzystających z usług świadczonych w środowiskowych domach samopomocy, jak i osób w nich umieszczonych**, który będzie kontynuowany w kolejnych latach (wzrost o odpowiednio 7% i 11% w latach 2018-2019).

Rysunek 2.6.1. Liczba środowiskowych domów samopomocy w województwie łódzkim w 2017 roku



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdania Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa łódzkiego za 2017 rok.

Największa liczba środowiskowych domów samopomocy znajduje się na terenie powiatu zgierskiego (5) i miasta Łodzi (5). Pozostałe powiaty, na terenie których działają środowiskowe

domy samopomocy, posiadają od 1 do 4 tego typu placówek. Na terenie powiatu skierniewickiego, brzezińskiego oraz miasta Skierniewice w 2017 roku nie funkcjonował żaden środowiskowy dom samopomocy.

Sytuacja w zakresie **dostępności miejsc okresowej opieki całodobowej** w środowiskowych domach samopomocy w województwie łódzkim **ulega poprawie** – wartość wskaźnika zaspokojenia potrzeb miejsc w tych placówkach¹⁹ systematycznie wzrasta, osiągając w roku 2017 wartość 78% wobec 54% w roku 2014. Należy jednak zaznaczyć, że **nadal 22%** osób wymagających umieszczenia w środowiskowych domach samopomocy (199 osób) **nie otrzymało miejsca** w istniejących placówkach.

W województwie łódzkim wzrasta zapotrzebowanie na dzienne i całodobowe usługi środowiskowych domów samopomocy przeznaczone dla osób, które wymagają pomocy do życia w środowisku rodzinnym i społecznym. Pomimo poprawy sytuacji w zakresie dostępności miejsc okresowej opieki całodobowej w tych placówkach, ich liczba jest nadal niewystarczająca w stosunku do występującego zapotrzebowania.

Pomoc osobom starszym, z niepełnosprawnościami oraz z zaburzeniami psychicznymi oferowana jest również przez ośrodki dziennego pobytu, jakimi są **kluby samopomocy**. W ośrodkach tych mogą być świadczone usługi opiekuńcze, specjalistyczne opiekuńcze, może być udzielana pomoc w formie posiłku oraz prowadzone treningi samoobsługi i umiejętności społecznych. W województwie łódzkim w 2017 roku działało **jedynie 5 tego typu placówek** – w Bełchatowie, Witoniu (powiat łęczycki), Ujeździe (powiat tomaszowski) oraz w Łodzi. Kluby samopomocy prowadzone były w większości przez **organizacje pozarządowe** na zlecenie gmin. W 2017 roku kluby samopomocy **oferowały łącznie 305 miejsc**, z których skorzystało **289 osób**. Jednocześnie liczba osób korzystających z usług omawianych ośrodków w województwie łódzkim wykazuje **wyraźną tendencję wzrostową**, która utrzyma się również w kolejnych latach, co wskazuje na konieczność **zabezpieczenia odpowiedniej liczby placówek** oraz oferowanych przez nie miejsc.

Należy podjąć działania mające na celu rozwój dziennych form wsparcia dla osób starszych, z niepełnosprawnościami oraz z zaburzeniami psychicznymi, w tym w formie klubów samopomocy, m.in. poprzez zwiększenie aktywności organizacji pozarządowych w zakresie ich tworzenia oraz zagwarantowanie dostępu do odpowiednich źródeł finansowania przedsięwzięć.

Mieszkanie chronione stanowi formę pomocy społecznej przygotowującą osoby, które ze względu na trudną sytuację życiową, wiek, niepełnosprawność lub chorobę potrzebują wsparcia w funkcjonowaniu w codziennym życiu, do prowadzenia samodzielnego życia pod opieką specjalistów lub zastępującą pobyt w placówce zapewniającej całodobową opiekę. Mieszkanie chronione zapewnia warunki samodzielnego funkcjonowania w środowisku w integracji ze społecznością lokalną.

W 2017 roku w województwie łódzkim funkcjonowało łącznie **58 mieszkań chronionych** oferujących łącznie **236 miejsc**. Na 24 powiaty województwa łódzkiego 10 dysponowało

¹⁹ Stosunek liczby osób umieszczonych do ogółu osób wymagających umieszczenia w domach samopomocy, tj. osób umieszczonych oraz oczekujących na umieszczenie.

mieszkaniami chronionymi, z czego największa ich liczba (32) znajduje się w Kutnie, w Kompleksie Terapeutyczno-Integracyjnym „Wspólny dom”²⁰. Mieszkania te są przeznaczone dla osób starszych i niepełnosprawnych²¹. W pozostałym powiatach liczba mieszkań wahała się między 1 a 6.

Zarówno **liczba osób korzystających** z usług mieszkań chronionych, jak i (w szczególności) liczba osób w nich **umieszczonych** ulega w województwie łódzkim wyraźnemu **zwiększeniu**. Również przewidywania w zakresie liczby osób umieszczanych w mieszkaniach chronionych na lata 2018-2019 wskazują, że **zapotrzebowanie na miejsca w mieszkaniach będzie wzrastać** (liczba osób umieszczonych zwiększy się ze 185 w roku 2017 do 234 w roku 2019).

²⁰<http://kutno.naszemiasto.pl/artukul/kompleks-terapeutyczno-integracyjny-wspolny-domswietowal,1446665,art,t,id,tm.html> (22.05.2018).

²¹ http://www.bip173.lo.pl/?cid=229&bip_id=630 (22.05.2018).

3. WNIOSKI

Przeprowadzona analiza dostępności usług społecznych w województwie łódzkim dostarczyła następujących wniosków:

1. W województwie łódzkim obserwowany jest **silny spadek liczby ludności**, który w kolejnych latach będzie się **pogłębiać**. Zjawisku temu towarzyszy nasilony proces **starzenia się społeczeństwa**.
2. Do **najważniejszych problemów** społecznych w województwie należą m.in. ubóstwo, długotrwała lub ciężka choroba, bezrobocie, niepełnosprawność oraz bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego. W niektórych powiatach obserwowane jest większe nasilenie problemów związanych z potrzebą ochrony macierzyństwa, alkoholizmem, przemocą oraz bezdomnością.
3. Znaczna skala wsparcia udzielanego rodzinom przeżywającym trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych w postaci **poradnictwa specjalistycznego** wskazuje na konieczność **rozwoju** tego typu usług w województwie, zarówno w ośrodkach pomocy społecznej, jak i w jednostkach poradnictwa specjalistycznego (w tym w jednostkach typu rodzinnego). Konieczny jest również **rozwój usług świadczonych przez rodziny wspierające**, do których obecnie dostęp mają rodziny z terenu zaledwie trzech powiatów.
4. Liczba **asystentów rodziny** w województwie łódzkim wymaga **zwiększenia** ze względu na ich znaczne obciążenie pracą oraz przewidywany wzrost liczby rodzin wymagających tego typu wsparcia. Konieczność zwiększenia dostępności asystentów dotyczy w szczególności gmin, których mieszkańcy nie mają obecnie dostępu do ich usług, a także gmin, w których asystenci są nadmiernie obciążeni pracą. Jednocześnie postulowana jest **modyfikacja sposobu finansowania** pracy asystentów tak, aby gwarantował on pełną ciągłość realizacji zadań oraz był adekwatny do zakresu wykonywanych zadań. Należy również wprowadzić **zmiany w dotychczasowej organizacji pracy asystentów** rodziny, polegające m.in. na wdrożeniu ścieżki kariery dla zawodu asystenta, zagwarantowaniu usług wspierających (poradnictwo zawodowe, superwizja), wprowadzeniu funkcji „korepetytora społecznego”.
5. Większość gmin województwa łódzkiego **nie organizuje** na swoim terenie wsparcia w postaci usług świadczonych przez **placówki wsparcia dziennego**. Podmioty te funkcjonują na terenie zaledwie 30 gmin, a ich liczba ulega zmniejszeniu. Jednocześnie działalność placówek stanowi ważny element pośredniego wspierania rodzin, dlatego wskazane jest **rozwijanie działalności placówek wsparcia dziennego** na terenie województwa.
6. W województwie łódzkim **niemal połowę wszystkich placówek opiekuńczo-wychowawczych** stanowią **placówki duże**, o statutowej liczbie 30 miejsc. Niezbędne jest zatem wspieranie działań mających na celu ich **dostosowanie** do wymogów określonych ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, zgodnie z którą począwszy od 2021 roku liczba wychowanków placówek nie będzie mogła przekroczyć 14 dzieci.
7. W województwie łódzkim obserwowany jest **spadek liczby rodzin zastępczych**, przy czym w szczególności dotyczy to rodzin spokrewnionych z dzieckiem oraz rodzin niezawodowych. Liczba rodzin zawodowych pozostaje na względnie stałym poziomie, natomiast liczba rodzinnych domów dziecka wzrasta. W związku z powyższym **niezbędne jest podejmowanie działań mających na celu rozwój i wspieranie rodzinnych form pieczy zastępczej** w województwie łódzkim. Postulat ten wiąże się jednocześnie

z koniecznością przechodzenia z systemu pieczy instytucjonalnej na system opieki sprawowanej w ramach pieczy rodzinnej, która wynika z zapisów Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego (2020).

8. **Poprawy wymaga wsparcie merytoryczne i wytchnieniowe rodzin zastępczych.** Zarówno liczba koordynatorów pieczy zastępczej, jak i **rodzin pomocowych** oferujących rodzinom w pieczy zastępczej wsparcie na czas niemożności sprawowania przez nie opieki nad dziećmi, **jest niewystarczająca** w stosunku do liczby podmiotów rodzinnej pieczy zastępczej funkcjonujących w województwie łódzkim.
9. W województwie łódzkim **wyraźnie wzrasta zapotrzebowanie na usługi opiekuńcze, w tym wśród osób w wieku poprodukcyjnym.** Zwiększenia wymaga w szczególności **dostępność środowiskowych usług opiekuńczych.** Niezbędne jest również podjęcie działań mających na celu **podtrzymanie samodzielności** osób zagrożonych jej utratą poprzez reorganizację ich życia i środowiska, a także zapewnienie wsparcia opiekunom nieformalnym osób starszych oraz niesamodzielnych.
10. Rosnące zapotrzebowanie na usługi opiekuńcze wiąże się z koniecznością **zabezpieczenia odpowiednich zasobów** (finansowych i kadrowych) umożliwiających zaspokojenie pojawiających się potrzeb, w szczególności w gminach, w których skala korzystania z usług opiekuńczych była dotychczas nieznaczną. Akcentowana jest przy tym konieczność **wzmocnienia roli samorządowych jednostek organizacyjnych pomocy społecznej oraz organizacji pozarządowych** w ich działaniach opiekuńczych oraz rozwój wolontariatu, a także zapewnienie odpowiednich źródeł finansowania. Niezbędne jest zwiększenie środków finansowych na realizację usług opiekuńczych
11. **Skala korzystania** z opieki instytucjonalnej w **domach pomocy społecznej** wśród starszych mieszkańców województwa łódzkiego jest **niewielka**, a zainteresowane nią najczęściej są osoby samotne i osamotnione. Ponadto domy pomocy społecznej funkcjonujące w województwie to placówki stosunkowo duże, które nie zapewniają mieszkańcom wystarczającego poczucia bezpieczeństwa. Niemniej jednak w województwie nadal występuje **zapotrzebowanie na usługi opiekuńcze świadczone w systemie całodobowym (orz dziennym) poza miejscem zamieszkania**, przy czym powinny być one rozwijane w szczególności w formie **rodzinnych domów pomocy.**
12. **Istotny element infrastruktury wsparcia** oferującej osobom starszym usługi opiekuńcze oraz specjalistyczne opiekuńcze poza miejscem zamieszkania stanowią **dzienne domy pomocy.** System dziennych domów pomocy w województwie łódzkim **wymaga rozwoju**, w szczególności na terenach pozbawionych tego typu jednostek oraz na terenach, na których nie występuje odpowiednia infrastruktura pomocy społecznej służąca realizacji usług opiekuńczych.
13. W województwie łódzkim **wzrasta zapotrzebowanie na dzienne i całodobowe usługi środowiskowych domów samopomocy** przeznaczone dla osób, które wymagają pomocy do życia w środowisku rodzinnym i społecznym. Pomimo poprawy sytuacji w zakresie **dostępności miejsc okresowej opieki całodobowej** w tych placówkach, ich liczba jest nadal **niewystarczająca** w stosunku do występującego zapotrzebowania.
14. W województwie łódzkim należy podjąć działania mające na celu **rozwój dziennych form wsparcia** dla osób starszych, z niepełnosprawnościami oraz z zaburzeniami psychicznymi, w tym w formie **klubów samopomocy**, m.in. poprzez zwiększenie aktywności organizacji pozarządowych w zakresie ich tworzenia oraz zagwarantowanie dostępu do odpowiednich źródeł finansowania przedsięwzięć.